

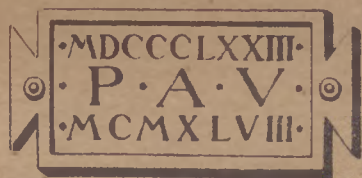
POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

HISTORIA NAUKI POLSKIEJ W MONOGRAFIACH

XXVIII

ADAM KLECZKOWSKI

GERMANISTYKA, ANGLISTYKA
I SKANDYNAWISTYKA
W POLSCE

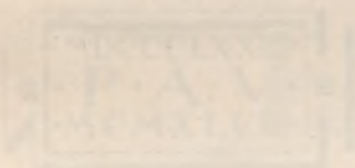
KRAKÓW MCMXLVIII

NAKŁADEM POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
Z ZASIŁKU PREZYDIUM RADY MINISTRÓW
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNIACH GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA — KRAKÓW — ŁÓDŹ — POZNAŃ — ZAKOPANE

POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI
HISTORIA KULTURY POLSKIEJ I SPOŁECZYSTWA
TOM I

ADAM HELŻDROWSKI

GERMANISTYKA, ANGLISTYKA
I SKANDYNAWISTYKA
W POLSCE

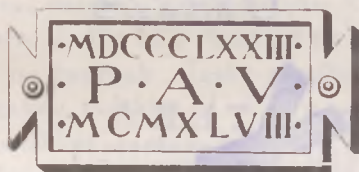
POLSKA AKADEMIA UMIEJĘTNOŚCI

HISTORIA NAUKI POLSKIEJ W MONOGRAFIACH

XXVIII

ADAM KLECZKOWSKI

GERMANISTYKA, ANGLISTYKA
I SKANDYNAWISTYKA
W POLSCE

KRAKÓW MCMXLVIII

NAKŁADEM POLSKIEJ AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI
Z ZASIĘKU PREZYDIUM RADY MINISTRÓW
SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNIACH GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA — KRAKÓW — ŁÓDŹ — POZNAŃ — ZAKOPANE

Biblioteka Główna
Uniwersytetu Gdańskiego

1100513077

X 1

089829

BIBLIOTEKA
WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
GDANSKU

~~Na ino 10501~~

2/1950

Stanisławski - tom

Nauka - hist.

M-36294

I. Wstęp.

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat powstała w Polsce neofilologia jako samoistna nauka i jedna z głównych jej gałęzi, germanistyka. Badacze polscy na tym polu pozostawali zawsze w ścisłych stosunkach z zagranicą, znali metody współczesne badania, używali ich, ale nie biernie tylko, lecz samodzielnie, nie popularyzowali tylko cudzych myśli, lecz pracowali twórczo, oryginalnie. Na gruncie polskim toczyły się często spory naukowe np. o folklor i reminiscencje z dzieł pisanych w średniowieczu romańskim i germańskim. Prace naszych neofilologów wyszły wreszcie na teren międzynarodowy i tam miały albo powinny być mieć swe znaczenie. Dawano nowe ujęcia nie tylko poszczególnych dzieł czy autorów, ale całych prądów i działów nauki. Wydobywano nowe ważne teksty średniowieczne, wydawano wzorowo nowsze. Do takich prac należą z germanistyki: St. Tarnowskiego o dramatach Schillera, J. Bołoz Antoniewicza o J. E. Schleglu, G. Wańka o gwarach śląsko-niemieckich, G. Korbuta o niemczyźnie w języku polskim, J. Flacha o Hauptmannie, St. Leonharda o „polskich” pieśniach poetów niemieckich, I. Matusewskiego o diable w związku z *Faustem*, o Słowackim i nowszej sztuce, zwłaszcza o Słowackim i Wagnerze oraz o Słowackim i Nietzsche, A. Zippera (szeroka popularyzatorska działalność i tłumaczenia), K. J. Petelenza, A. Kleczkowskiego o starsośląskich psalmach z Lublina, monografia o Wilamowicach, zapożyczenia polsko-niemieckie, prace nad słownikiem morskim polsko-angielsko-francusko-niemiecko-rosyjskim, A. Jahnera, Z. Łempickiego *Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft bis zum Ende des XVIII. Jh.*, M. Szyjkowskiego, Z. Żygulskiego, J. Bergera o Grabbem, Büchnerze i tłumaczeniach Kasprowicza z niemieckiego, H. Andersa o niemczyźnie poznańskiej, J. Ippoldta *Słownik niemiecko-polski i polsko-niemiecki*, St. Sawickiego o Gotfrydzie ze Sztrasburga, E. Petzolda, J. Rollauera, Z. Dziegieckiej, Z. Ciechanowskiej, St. Kubicy, J. Pipreka

i innych; z anglistyki: M. Zdziechowskiego *Byron i jego wiek*, Wł. Matlakowskiego o *Hamlecie*, L. Pinińskiego o Szekspirze, R. Dyboskiego o Tennysonie, wydanie Vegetiusa (z Arendem), o Szekspirze, Wł. Tarnawskiego, A. Tretiaka, T. Grzebieniowskiego *Polska a Anglia*, J. Krzyżanowskiego, W. Borowego, St. Kota *Anglo-polonica*, St. Hel-sztyńskiego; cenne, chociaż już raczej popularyzacyjne, są prace z fonetyki angielskiej T. Benniego i M. Arenda; ze skandynawistyki: St. Wędkiewicza *Szwecja a Polska*, St. Sawickiego *Eufemia-Visor*. Inne prace ze skandynawistyki, zresztą nieliczne, służyły do popularyzacji, jak J. Lelewela tłumaczenie i objaśnienie *Eddy*, Fr. H. Lewestama o sagach, W. hr. Benzelsstjerny-Engeströma tłumaczenia i studia, St. Przybyszewskiego, St. Brzozowskiego, Alfreda Wysoc-kiego, W. Feldmana, L. Germana, Józefy Klemen-siewicz, Marii Zabojeckiej, St. Kołaczkowskiego, A. Załuskiej, Z. Łakocińskiego, Fr. Böhma.

Nie omawiamy tu szerzej działalności obcych na uniwersytetach polskich. Wśród nich europejskiego znaczenia byli trzej germaniści krakowscy, Niemcy: K. We in hold (dialekty niemieckie, etnologia), T. Bra tranek (znawca Goethego), W. Creizenach (autor dziejów nowożytnego dramatu i prac o Goethem); subtelnym esteta i tłumaczem był S. W u k a d i n o w i ć (problemy Goethowskie, Kleist, Sonnenberg). We Lwowie działał znany historyk literatury R. M. We r n e r (Hebbel, liryka); poważnymi badaczami byli J. S c h a t z (dialekty niemieckie) i V. D o l l m a y r (wydawca *Genesis* i współpracownik w Słowniku Grimmów). Prace anglisty poznańskiego B. W. A. M a s s e y a (epitety złożone u Shelleya, Keatsa i Browninga) znane są w Anglii i Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej.

W rozmaitych pracach, a nawet artykułach polskich neofilologów są nowe pomysły przedstawione ściśle naukowo. Niestety te wartościowe prace polskich neofilologów miały często bez echa, ponieważ wychodziły po polsku; czasem tylko krótkie streszczenie niemieckie, francuskie czy angielskie w Bulletin Akademii Umiejętności czy w czasopismach fachowych zagranicznych wskazywało na odnośny problem. Powinna się ukazać obszerna praca, która by ujęła całą historię filologii niemieckiej, holenderskiej, skandynawskiej i angielskiej w Polsce, podając, jacy autorzy obcy byli czytani (w oryginale

i tłumaczeniu) i badani w Polsce, a zwłaszcza co te badania polskie nowego, trwałego wniosły do nauki w ogóle.

Pomijam tu mnóstwo prac i artykułów popularyzujących w czasopiśmie a nawet dziennikach polskich, prac czasem bardzo dobrze ujętych i zasługujących dziś nawet na przetłumaczenie na obce języki, zwłaszcza jeśli wybitni literaci lub poeci wypowiadają swe sądy. Nie wchodzę tu także w liczne — nieraz mistrzowskie — przekłady arcydzieł obcych na język polski takich tłumaczy jak Krasicki, Mickiewicz, Asnyk, Konopnicka, Faleński (Felicjan), Przybyszewski, Kasprzowicz, Porębowicz, Miriam, Berent, L. Staff.

W zakres germanistyki wchodzi w pewnym stopniu również inne działy humanistyki: prace filozofów, zwłaszcza estetyków, prawników, przede wszystkim historyków prawa, filologów, polonistów, sławistów, romanistów, filologów klasycznych, prehistoryków używających często metody filologicznej (etymologii), historyków politycznych, historyków prądów religijnych, historyków kultury, literatury polskiej i porównawczej, historyków sztuki: ich wszystkich tematy często łączą się ściśle z krajami germańskimi, tj. z Niemcami, Holandią, Skandynawią i Anglią.

Tak np. filozofowie i estetycy polscy nawiązują zawsze do myśli zachodnio-europejskiej, dawniej często zanadto jednostronnie do myśli niemieckiej; prehistorycy, językoznawcy i filologowie korzystają z obcych np. germańskich nazw rzek, gór, krajów, narodów, drzew i zwierząt; historycy polityczni badają np. początki państwa polskiego w związku z Germanami, a dalej stosunki Polski z Niemcami, Skandynawią, Holandią, Anglią i Ameryką, przy czym ciągle języki obce odgrywają rolę ważnego narzędzia; prawnicy wydają zabytki prawa niemieckiego w Polsce (ortyle magdeburskie) i śledzą wpływ prawa niemieckiego na prawo polskie; historycy religii badają wpływy Zachodu w średniowieczu, np. mistyki niemieckiej (Henryk Suso, Tomasz à Kempis), szwedzkiej (objawienie św. Brygidy), zwłaszcza w okresie reformacji, ale również i później w czasie kontrreformacji i w czasie oświecenia i dalej aż do dnia dzisiejszego; historycy kultury czy literatury nawiązują ciągle do rzeczy zachodnich przez obce języki i obce literatury (wpływy niemieckie i angielskie w romantyzmie, nauka o literaturze przeważnie z Niemiec). Wszystkie te nauki humanistyczne łączą się ściśle z filologią klasyczną i z neofilologią, w której germanistyka miała i ma wielkie znaczenie.

Ale tu podkreślam przede wszystkim germańską filologię i historię literatury, uwzględniając tylko po części historię prądów duchowych i religijnych, estetycznych, literackich i społecznych, które od narodów germańskich wnikły do Polski przez prace ściśle naukowe, a jeszcze bardziej przez książki i artykuły popularyzujące.

Dużą rolę w tych badaniach spełniała Akademia Umiejętności, a po zmartwychwstaniu Polski: Polska Akademia Umiejętności. Akademia miała oczywiście inne, daleko ważniejsze zadania: popieranie badań nad językiem polskim, nad historią polityczną, historią kultury, historią literatury, historią sztuki polskiej, popieranie slawistyki, dalej nauk ścisłych w Polsce. Neofilologia była na dalszym planie.

Prace, rozprawy, artykuły z zakresu germanistyki drukowane w Akademii Umiejętności odnoszą się przede wszystkim do języka i literatury niemieckiej, rzadziej do filologii angielskiej, najrzadziej do skandynawistyki; nie ma zupełnie prac z neofilologii holenderskiej. W porównaniu z romanistyką z początku filologia niemiecka przeważała, potem romanistyka bierze górę.

W Akademii Umiejętności w porównaniu z historią polską, filologią polską czy historią literatury polskiej słabo — jak zaznaczyłem — była początkowo reprezentowana neofilologia. Dopiero w Polsce niepodległej katedry germanistyczne zajęli w Warszawie i Poznaniu Polacy (1919), powstały wtedy nowe katedry anglistyki — poza Krakowem, gdzie była anglistyka już od r. 1908, a dopiero w r. 1939 powstała pierwsza katedra skandynawistyki w Warszawie. W Akademii Umiejętności neofilologia otrzymała dla siebie specjalne wydawnictwo, *Archivum Neophilologicum* (1930), zawierające i prace germanistyczne; wreszcie w jesieni r. 1946 zorganizowała się osobna Komisja Filologii Zachodnio-europejskiej, której organem będzie przede wszystkim to *Archivum*.

II. Filologia niemiecka w Akademii Umiejętności.

1. Stare teksty niemieckie historyczne i prawnicze.

Najwięcej uwagi poświęcono początkowo filologii niemieckiej, choćby z przyczyny istniejących w Polsce zabytków językowych. W *Najstarszych księgach i rachunkach miasta Krakowa od r. 1300 do 1400*, wydanych przez Fr. Piekosińskiego i J. Szujskiego

(Kraków 1878), jest trochę tekstów niemieckich z lat 1300—12 i dalej do r. 1375, a przede wszystkim mnóstwo imion, nazwisk i nazw niemieckich. Do zapisków niemieckich dał ks. Eugeniusz Janota w swym słowniczku (s. 235—47) wstęp orientujący, ale bynajmniej nie wyczerpujący. Maksymilian Kawczyński wydał zaś *Badania nad językiem zapisków niemieckich z XIV w. ogłoszonych w najstarszych księgach i rachunkach miasta Krakowa* (Rozprawy Wydz. Filol. A. U. X, 1883). Kawczyński bada zabytki z lat 1300—75, a również nie uwzględnione przez Janotę z lat 1392—1422 i inne liczne dokumenty w aktach grodzkich i ziemskich, zwłaszcza zapiski z lat 1300—5 podane przez pisarza Henryka. Po szczegółowej analizie dochodzi do wniosku, że ten Henryk był Frankiem pochodzącym ze Śląska. Dzisiaj, kiedy dialektologia niemiecka poczyniła olbrzymie postępy, musi się przeprowadzić na nowo systematyczne badania nad zabytkami niemieckimi w Polsce w ogóle, a przede wszystkim zabytkami średniowiecznymi. Zwłaszcza ważne są teksty niemieckie dotyczące prawa niemieckiego w Polsce. Komisja Historyczna i Komisja Prawnicza wydawały w rozprawach Wydziału Historyczno-Filozoficznego bądź osobno prace i źródła do historii prawa niemieckiego w Polsce. Tu należą prace znanych historyków prawa: Z. A. Helcla, M. Bobrzyńskiego, L. Darguna, Fr. Piekosińskiego, J. Szujskiego, B. Ulanowskiego, O. Balzera, Wł. Abrahama, St. Kutrzeby, St. Estreichera. Bardzo wielki materiał znajduje się w *Starodawnych prawa polskiego pomnikach*, w Archiwum Komisji Prawniczej. Taki znaczny materiał, obliczony na trzy tomy, zebrał do wydania źródeł prawa niemieckiego w Polsce St. Estreicher. Wszędzie tu jednak obok historyka i prawnika powinien współpracować germanista, znający język niemiecki średniowieczny. Podczas ostatniej wojny ustalał filologicznie tekst ortyli magdeburgskich dla Polski przeznaczonych Stefan Kubica.

2. Hagiografia i filologia.

Ks. Ignacy Polkowski (w Sprawozdaniach Komisji Językowej III, 1884, s. 198—331) wydał *Żywot ojca Amandusa* (Henryka Suso), zakonu św. Dominika. Kodeks ten jest tłumaczeniem dzieła, oryginalnie pisanego w języku niemieckim, w dialekcie szwabskim, z którego brat Feliks Fabry tłumaczył na łacinę między r. 1479 a 1480. Z tego to tłumaczenia przełożono na język polski żywot ojca Aman-

dusa. Do porównania używa ks. Polkowski trzech wówczas najważniejszych publikacji dzieł Henryka Suso: wydania łacińskiego Suriusa (1588), niemieckiego Melchiora Diepenbrocka (1854) i włoskiego Ignazio del Nente (1663). Mistyką H. Suso zajmowała się Z. Dziegiecka.

3. Romanistyka a germanistyka.

Praca J. Reinholda *Berte aus grans pies w literaturach germańskich i romańskich a Berte w mitologii* (Rozpr. Wydz. Filol. XXXI, 1910) podaje w uwagach wstępnych rzut oka na stan dzisiejszych badań porównawczych z zakresu literatury średniowiecznej, omawia poszczególne wersje podania o Bercie i ich stosunek do siebie. Dalszym ciągiem Berty jest Mainet, syn Pippina i Berty. Temu Mainetowi — późniejszemu Karolowi Wielkiemu — poświęca Reinhold dalszą pracę: *Ze studiów porównawczych nad średniowieczną epiką. II. Podanie o Mainecie w romańskich i germańskich literaturach* (1911), prowadząc dalej badania swego mistrza M. Kawczyńskiego, który w romanistycznych rozprawach o średniowiecznych romansach francuskich nawiązywał również do ich przekładów czy przeróbek niemieckich, tak np. w pracy o rycerzu z łabędziem (Rozpr. Wydz. Filol. XXXIX, 1903). W ogóle poezja francuska w średniowieczu łączy się ściśle z niemiecką, od niej często zależną.

4. Nauka o literaturze.

Maurycy Mann w swojej pracy pt. *Rozwój syntezy literackiej od jej początków do Gervinusa* (1911) wykazuje brak syntezy literackiej w starożytności i średniowieczu. Słowniki biograficzne i dzieła encyklopedyczne zastępowały w średniowieczu historię literatury. Peter Lambeck, Daniel Georg Morhof, Reimann i Heumann to pierwsze próby na tym polu. Herder w rozwoju syntezy literackiej jest postacią przełomową. Mann omawia L. Wachlera, Eichhorna, Bouterweka, Kobersteina. Gervinus łączy literaturę z historią, życiem społecznym, nauką i sztuką. Program Manna rozwinęli potem Z. Łempicki w *Deutsche Literaturwissenschaft* i indziej i Wł. Folkierski w pracy pt. *Ze studiów nad XVIII w. Część I. Estetyka Shaftesbury'ego w ramach jego poglądu na świat i Część II. O wpływie Shaftesbury'ego na Diderota* (Spraw. PAU XXIII, 1918 i Rozpr. Wydz. Filol. LIX, 1920).

Z. Łempicki referował w Akademii tylko drobne, lecz ważne przyczynki z estetyki i poetyki: *Uwagi nad genezą i istotą romantyzmu* (Spraw. PAU XXVII, 1922); *Hasła artystyczne i kategorie estetyczne na przełomie XVIII i XIX w.* (tamże XXXVI, 1931); *Z zagadnień poetyki: Literatura, poezja, życie* (tamże XL, 1935); *Pozytywizm, idealizm i neopozytywizm w historii literatury* (tamże XLIV, 1939).

Z poglądów estetycznych Z. Łempickiego wychodzą jego uczniowie: Anna Steinberg: *Studien zum Problem des Schönheitsideals in der deutschen Dichtung des Mittelalters. I. Die Darstellung der Nacktheit* (Arch. Neophil. I, 1, 1930, s. 46—60); Jakub Grünbaum: *Probleme der Strophik Neidharts von Reuenthal* (tamże I, 2, 1934, s. 267—95); Stanisław Sawicki: *Średniowieczna poetyka w stosunku do praktyki poetyckiej* (Spraw. PAU XXXVI, 1931, s. 11—7). — Natomiast następny artykuł Sawickiego jest ściśle filologiczny: *Ein Brief O. J. Bierbaums an Arne Garborg* (Arch. Neoph. I, 2, 1934, s. 373—5). Szkoda, że tak wybitny germanista i skandynawista jak Sawicki wydrukował tylko dwa drobne artykuły w pracach PAU. — Także pod pewnym wpływem Łempickiego jest germanista Zdzisław Żygulski, subtelny historyk literatury niemieckiej, w artykule pt. *Genealogia patosu Schillera* (Spraw. PAU XXXVII, 1932), gdzie bada styl Schillera w różnych okresach jego życia i stosunek tego stylu do dawniejszego dramatu patetyczno-retorycznego, do tragedii antycznej greckiej i rzymskiej, do Szekspira, barokowego dramatu niemieckiego w. XVII, francuskiej tragedii klasycznej, dramatu „burzy i naporu”. Po wojnie (w Spraw. PAU XLIX, 1948) podał Żygulski streszczenie dwóch referatów (wygłoszonych w Komisji Filologii Zach.-europ.): *Fryd. Hebbła Moloch i jego źródło* i *Z problemów romantycznego stylu*.

5. Filologia.

Adam Kleczkowski ogłaszał główne swe prace w publikacjach Akademii. *Rejestr budowy galeony, zabytek z r. 1570* (1915) daje opis zabytku i jego znaczenie, analizę przeważnie niemieckich i holenderskich imion własnych i nazw geograficznych okolicy Elbląga, a przede wszystkim etymologię polskich terminów technicznych przy budowie okrętu w większości z niemieckiego, również przedstawia historyczną chwilę budowy galeony, współczesne typy okrętów, rekonstrukcję statku wojennego polskiego. Jest to więc praca wykazująca

na język polski słaby wpływ włoski, choć Włosi budowali ten okręt wojenny (galeonę) i mały statek pomocniczy (fragadę), a wielki wpływ niemiecki w zakresie nie tyle morskim, ile w zakresie budownictwa statków.

W r. 1927 rozpoczęły się z inicjatywy Ministerstwa Przemysłu i Handlu prace celem stworzenia całej terminologii morskiej w języku polskim. Z początku ta Komisja Terminologiczna Morska zależała od Ligi Morskiej i Rzecznej, ale wnet objęła patronat P. A. U. Wyszło dotąd (od r. 1929) 6 zeszytów *Słownika morskiego polsko-angielsko-francusko-niemiecko-rosyjskiego*. Przewodniczył Komisji początkowo gen. M. Zaruski, a potem A. Kleczkowski, który pisał wstępy językowe do wszystkich zeszytów i zajmował się stroną filologiczną tego pięciojęzycznego słownika. Może ten słownik, do którego oprócz wydanych zeszytów jest wiele materiału gotowego, wyjdzie w niedalekiej przyszłości, dając pełną czysto polską terminologię morską z odpowiednikami angielskimi, francuskimi, niemieckimi i rosyjskimi.

Monografią A. Kleczkowskiego o dawnym dialekcie śląsko-niemieckim w Polsce jest *Dialekt Wilamowic w zachodniej Galicji*. Część I. *Fonetyka i fleksja* (Prace Komisji Językowej nr 7, 1920); Część II. *Składnia. Szyk wyrazów* wyszła w Poznaniu w r. 1921 (Prace Naukowe Uniwersytetu Poznańskiego. Sekcja Humanistyczna, nr 7). Słownik wilamowski H. Mojmira opracował A. Kleczkowski, w drugiej części wspólnie ze swoim uczniem H. Anderssem (H. Mojmira, *Wörterbuch der deutschen Mundart von Wilamowice*, 1930—6). Tak dzięki tym trzem pracom Wilamowice mają dziś najdokładniejsze i najobszerniejsze opracowanie ze wszystkich gwar niemieckich w Polsce, a może i w Niemczech. Szkoda tylko, że na życzenie dra med. H. Mojmira, którego słownik służył za punkt wyjścia, pozostawiono wszędzie jego własną transkrypcję, łączącą nieściśle pisownię literacką niemiecką i pisownię polską, zamiast przyjąć jakąś już ustaloną transkrypcję niemiecką: Siebsa czy inną dialektologiczną niemiecką n. p. „Theutonisty“, czy też międzynarodową.

Bardzo ważne dla germanistyki w ogóle, a w szczególności dla starosaskiego, są fragmenty psalmów karolińskich z w. IX, odkryte przez ks. L. Zalewskiego z Lublina podczas pierwszej wojny i wydane przez niego jako *editio princeps* ze wstępem łacińskim w Pracach Komisji Językowej (nr 11, 1923) pt. *Psalterii versionis interlinearis vetusta fragmenta germanica*. Równocześnie wydał niemieckie opracowanie tych psalmów A. Kleczkowski pt. *Neuentdeckte*

altsächsische Psalmenfragmente aus der Karolingerzeit (tamże nr 12, 1923—6), a po przeszło 20 latach dodał jeszcze uwagi o miejscu i czasie powstania tych tekstów pt. *Miejsce i czas powstania Psalterza starosaskiego z Lublina* (Spraw. PAU XLVII, 1946). Psalterz ten, choć tylko we fragmentach zachowany, zajmuje po Heliandzie i Genesis wśród mniejszych zabytków starosaskich niewątpliwie pierwsze miejsce.

W Encyklopedii polskiej (dział III, *Język polski i jego historia*, 1915) ukazał się artykuł A. Kleczkowskiego pt. *Dialekty niemieckie na ziemiach polskich*. Jest to zaledwie rama — ale pierwsza w ogóle — do pełnego obrazu. Wspomina tu autor pochodzenie kolonistów niemieckich, rozróżnia dialekty wedle krajów: Śląska, Poznańskiego, Galicji, Królestwa Polskiego, Pomorza, Prus, wspomina prowincje bałtyckie, szkicuje wpływ dialektów niemieckich na polskie i wpływ języka polskiego na dialekty niemieckie.

Wpływem języka niemieckiego na język polski w historycznym rozwoju zajmuje się w Encyklopedii polskiej (dział III, *Język polski i jego historia*) A. Brückner, który poza tym w wielu rozprawach i artykułach, drukowanych przeważnie także przez PAU, podaje olbrzymi materiał polskich zapożyczeń i słów obcych z niemieckiego.

Program przyszłych prac przedstawia A. Kleczkowski w krótkim ramowym artykule pt. *Niemiecko-polskie stosunki językowe i literackie* (Spraw. PAU XL, 1935).

Na podstawie fragmentu Willirama parafrazy *Pieśni nad pieśniami* z Biblioteki Kórnickiej wykazuje A. Kleczkowski (*Ein neues Fragment von Willirams Paraphrase des Hohen Liedes*, Archivum Neophil. I, 1, 1930, s. 127—53) starobawarskie pochodzenie tego rękopisu Z (Zamoyskich).

W artykule *Nisa czy Nysa?* (Spraw. PAU XLVII, 1946, 189—95) stara się Kleczkowski wykazać, że jedyną formą poprawną w polskim jest Nisa, występująca już w w. X—XII i zdecydowanie w całym w. XIX i XX, a Nysa germanizmem z niemieckiego Neisse z charakterystycznym śląsko-niemieckim przejściem *ei* w wąskie *e*, które daje w polskim *y*.

W artykule *Trudności w etymologiach słowiańsko-niemieckich języka Wendów lüneburskich* (Spraw. PAU XLVII, 1946, s. 262—6) wykazuje Kleczkowski, że wyrazy podawane za słowiańskie przez Mukę są przeważnie czysto dolnoniemieckie. Praca K. E. Muka pt. *Szczątki języka połabskiego Wendów lüneburskich* (Materiały

i Prace Komisji Językowej, 1904) otrzymała w ten sposób uzupełnienie wykazujące, jak konieczną jest znajomość dialektologii niemieckiej dla zachodnio-słowiańskich języków. Z tą pracą łączy się ściśle artykuł A. Kleczkowskiego pt. *Słowiańskie wpływy językowe w Szlezwigu i Holsztynie* (Slavia Occid., 1948, streszczenie w Biuletynie Pol. Tow. Język., 1948).

Trudny wiersz Goethego tłumaczy i analizuje Kleczkowski w artykule pt. *Goethego Urworte. Orphisch (Prasłowa orficzne)* (Spraw. PAU XLIX, 1948).

Uczniami A. Kleczkowskiego, którzy drukowali w Archivum Neophilologicum i Sprawozdaniach PAU są: St. Kubica, P. Miętkiwicz, H. Anders i Z. Dziegiecka, wszyscy z Poznania.

Stefan Kubica ogłosił artykuł pt. *Zur deutschen Sprache des Florianer Psalters* (Arch. Neophil. I, 1, 1930, s. 1—8); Piotr Miętkiwicz: *Die Wenkerschen Sätze in der plattdeutschen Mundart von Mieczkovo a. d. Netze* (tamże I, 1, 1930, s. 30—5); H. Anders: *Das Hurübel. Ein frühneuhochdeutscher Druck aus dem XVI. Jh.* (tamże I, 1, 1930, s. 151—82). Ponadto H. Anders wydał razem z A. Kleczkowskim Słownik wilamowski H. Mojmira (jak wyżej i poniżej). Zofia Dziegiecka opracowała *Marie von Ebner-Eschenbachs künstlerische Tätigkeit* (Spraw. PAU XLVIII, 1947). Trzy pierwsze prace są filologiczne, czwarta historycznoliteracka, ale podkreślająca też styl i język austriackiej autorki.

6. Psychologia językowa.

Indoeuropeista M. Rudnicki opracował ciekawy problem z filologii niemieckiej i psychologii językowej w pracy: *Zmiany rodzaju w rzeczownikach zapożyczonych na podstawie materiału z języka niemieckiego* (Rozpr. Wyd. Filol. A. U. LIV, 1915). Rodzajem gramatycznym zajmowali się w pracach PAU jeszcze trzej uczeni polscy: Jakub Handel, *Problem rodzaju gramatycznego* (Prace Komisji Językowej nr 9, 1921) porusza to samo zagadnienie tylko na innym materiale języków indoeuropejskich i semickich; J. Kuryłowicz, *W sprawie genezy rodzaju gramatycznego* (Spraw. PAU XXXIX, 1934) i filolog klasyczny St. Witkowski, *Powstanie rodzaju gramatycznego rzeczowników* (tamże XLI, 1936). Oprócz tego rodzajem rzeczowników niemieckich zajmował się A. Kleczkowski w Neofilologu I i w *Gramatyce niemieckiej* J. Ippoldta.

7. Sławistyka a germanistyka.

Sławista T. Lehr opracował *Zapożyczenia dolnoniemieckie w języku połabskim* (1917), łącząc w tym zagadnieniu sławistykę z germanistyką.

Indoeuropeista J. Rozwadowski w swoich pracach nawiązuje ustawicznie do języków germańskich: gockiego, niemieckiego, języków skandynawskich. Tak w artykule: *O nazwie Wendów* (Spraw. PAU XXX, 1925) podaje badania skandynawskich uczonych nad nazwą Wendów, analizując dawną nazwę Longobardów Win(n)ili, materiał onomastyczny dotyczący Wenetów-Wendów, związek Wendów ze światem celtyckim. Inne prace Rozwadowskiego, np. *Parerga* (Materiały i Prace Komisji Językowej II, 1907, s. 341—56), albo w *Roczniku Sławistycznym*, podają mnóstwo etymologii germańskich. Tak w pracy *Kilka uwag do przedhistorycznych stosunków wschodniej Europy i praojczyzny indoeuropejskiej* na podstawie nazw wód i innych, jak Pełtew, San, Skrwa, na -bok, -achwa, Beskid, Wiar, Kobryń, Dudleby (*Rocznik Sławistyczny* VI, s. 39—58, zwłaszcza s. 53—5) wyciąga autor wnioski ważne dla wpływów germańskich na Słowian. Na germańskich nazwach drzew, rzek, gór i krajów w językach słowiańskich opierają swoje hipotezy co do praojczyzny Słowian J. Rozwadowski, J. Rostafiński, Fr. Bujak, T. Lehr-Spławiński, K. Moszyński i inni w pracach albo w całości drukowanych w PAU, albo przedstawionych na posiedzeniach i streszczonych tylko szkicowo w Sprawozdaniach. Zwracam uwagę na rozdział 19. „Onomastyka” w pracy Kazimierza Moszyńskiego: *Kultura ludowa Słowian* (cz. II, zeszyt 2, 1939, s. 1532—1605).

Rocznik Sławistyczny (wychodzący w Krakowie w 16 tomach, 1908—48) daje krytyczne, ścisłe i rzeczowe sprawozdania z ogólnej sławistyki w związku z językoznawstwem indoeuropejskim i ze szczególnie ważnymi pracami na polu oddzielnych języków słowiańskich, ale zajmuje się także troskliwie wpływami germańskimi, zwłaszcza niemieckimi, w językach słowiańskich i wpływami słowiańskimi na inne języki, a więc i germańskie. Daje ogromny i zupełnie pewny materiał do etymologii słowiańsko-germańskiej, przede wszystkim polsko-niemieckiej.

8. Wpływy niemieckie w literaturze polskiej.

Te wpływy wykazywano we wszystkich prawie odnośnych pracach polonistów, którzy ciągle uwzględniają literatury obce, widząc w dziełach zagranicznych albo wzory, albo tylko podobieństwo (paralele). Tu przykładowo wymienię tylko jedno nazwisko.

Zofia Ciechanowska bada źródłowo i wnikliwie wpływy niemieckie w literaturze polskiej. W artykule: *Twórczość Goethego a romantyzm polski* (Spraw. PAU XXXVIII, 1932) daje cenny przyczynek do wpływu Goethego na literaturę polską.

9. Literatura niemiecka.

J. Kleintera: *Osobistość i wartości pozaoosobiste w Fauście Goethego* (odczyt wygłoszony na publicznym posiedzeniu Akademii 11 VI 1932, Rocznik PAU 1931/32, s. 91—109) to jedyna praca o *Fauście* drukowana w PAU.

K. Wyka dał rozprawę pt. *Jak Brzozowski interpretował Nietzschego?* (Spraw. PAU XL, 1935), a dalej pracę *St. Brzozowskiego dyskusja o Fr. Nietzschem* (Prace historycznoliterackie ku czci Ign. Chrzanowskiego, Kraków 1936).

III. Anglistyka.

Stosunki Polski z Anglią są późniejsze niż stosunki z Niemcami, Włochami i Francją. Od końca XVIII w. mamy przekłady z angielskiego dzieł Pope'a i Younga, dalej Milтона, Ossiana, Swifta, Fieldinga i Defoego; w romantyzmie czytano W. Scotta, Byrona, Th. Moore'a i Szekspira. Studia krytyczne w ciągu XIX w. były z początku nieliczne. W Bibliotece Warszawskiej (od r. 1841) ogłaszali Jezierski, Paszkowski, Apollo Korzeniowski i inni.

IV. Anglistyka w Akademii Umiejętności.

1. Szekspir.

Anglistykę w pracach Akademii otworzył Kazimierz Stądnicki *Studiami nad Szekspirem* (Spraw. A. U., 3 II 1874). Zajmuje się tu dramatami: *Antoniusz i Kleopatra*, *Troilus i Kressyda*, *Ryszard III*. Podaje ocenę estetyczną, ale głównie bada źródła, na których Szekspir oparł swoje fabuły dramatyczne. Te studia pisane po

niemiecku postanowiono przerobić na język polski, a przekładu podjął się P. E. Niedzielski.

2. Szekspir, Byron, Goethe.

Pierwszy sekretarz generalny A. U. Józef Szujski rozczytywał się w Szekspirze, był pod wpływem *Fausta* Goethego i *Manfreda* Byrona; w gimnazjum już naśladował Goethego *Xenien*, sparafrazował rozdział o *Romeu i Julii* z dzieła Gervinusa o Szekspirze, przełożył *Sen nocy letniej* i *Kupca weneckiego* — ale to wszystko było poza Akademią.

3. Szekspir, Macaulay, Schiller.

Podobnie Stanisław Tarnowski, historyk literatury polskiej i krytyk literacki, po śmierci Szujskiego sekretarz generalny, po śmierci Majera prezes Akademii, w pierwszej swej pracy literackiej omawia *Dzieła dramatyczne Szekspira w przekładzie St. Koźmiana* (t. I, 1866, t. II, 1869). Już w gimnazjum rwał się do Szekspira i Byrona, podziwiał gorąco Schillera. Po ustąpieniu T. Bratranka miał w r. 1882 wykłady *O dramatach Schillera* (drukowane w Przeglądzie Polskim w latach 1884—95, wydane osobno w r. 1896). Przełożył *Szkice i rozprawy* Macaulaya (1892). Ciekawe są jego artykuły *Szekspir w Polsce* (Przegląd Polski, 1877—8), studium o *Koriolanie* Szekspira (tamże 1879). W setną rocznicę śmierci Schillera w maju 1905 miał mowę na poranku urządzonym w auli Uniwersytetu przez krakowskich germanistów.

4. Byron.

M. Zdziechowski w swoim przełomowym dziele *Byron i jego wiek* (Studia porównawczo-literackie I, Kraków 1894, II, 1897) zajmuje się w pierwszej części Europą zachodnią, w drugiej Słowiańszczyzną. Bada zwiastunów bajronizmu: Rousseau i Chateaubrianda, stosunek Byrona do Napoleona i rozwój twórczości poety angielskiego, życie i dzieła Shelleya, Lamartine'a, bajronizm francuski, niemiecki, włoski (Leopardi). W drugiej części przedstawia bajronizm czeski: Karola Hynka Machy i jego następców, bajronizm rosyjski: W. A. Żukowskiego, S. J. Kozłowa, K. F. Rylejewa, a przedę wszystkim Puszkina i jego naśladowców, dalej Grybojedowa, Poleżajewa, Lermonto-

Germanistyka.

wa, dalej bajronizm polski przed r. 1831 i poezji mesjanistycznej, rówieśników Mickiewicza i bajronistów młodszych, wreszcie Koło Warszawskie. Streszczenie poszczególnych ustępów z tego wielkiego dzieła drukowała po polsku i francusku Akademia Umiejętności w swoich Sprawozdaniach i Biuletynie w latach 1890—8.

5. Szekspir Creizenacha.

Germanista krakowski W. Creizenach przedstawił w Akademii dwie rozprawy: *O niemieckim opracowaniu Hamleta Szekspirowskiego z XVII w.* (Spraw. A. U. IX, 1904) i *Badania nad komedią Szekspira Poskromienie złościcy* (tamże XIV, 1909). W pierwszej wykazuje niemieckiego *Hamleta* z repertuaru angielskich aktorów wędrujących po kontynencie, w drugiej chce udowodnić, że przyjęta powszechnie opinia, wedle której komedia Szekspira czerpie treść z bezimiennej komedii *The Taming of a Shrew*, jest mylna.

6. Roman Dyboski i jego szkoła.

Pierwszym anglistą polskim w ścisłym tego słowa znaczeniu był Roman Dyboski (1883—1945). Jego obszerna monografia pt. *Literatura i język średniowiecznej Anglii* (Kraków 1910, s. XII + 418, wydana zasiłkiem A. U.) ma służyć w pierwszym rzędzie studentom filologii angielskiej na uniwersytetach polskich jako zbiór elementarnych wiadomości z pierwszego chronologicznie, a więc podstawowego działu ich nauki. Obok charakterystyki języka w poszczególnych okresach podaje autor rys rozwoju literatury od zaprowadzenia chrześcijaństwa aż do humanizmu i odrodzenia. Streszczenie następnej pracy ukazało się dopiero w 24 lata później: *O średniowiecznej angielskiej wersji traktatu Wegecjusza De re militari* (Spraw. PAU XXXIX, 1934 i po angielsku Bulletin, 1934). Ten wierszowany zabytek angielski dotąd niewydany ukazał się rok potem jako: *Knyghthode and Bataile. A XV-th Century Verse Paraphrase of Flavius Vegetius Renatus Treatise De re militari* edited with Introduction, Notes and Glossary by R. Dyboski and Z. M. Arend, London, published for the Early Text Society... 1935). Dyboski rozpoczął pracę nad tym traktatem wierszowanym w r. 1906, a ukończył ją dzięki pomocy Arenda. Wydanie pod względem filologicznym wzorowe podaje rękopisy an-

gielskie, chronologię powstania parafrazy, analizę języka, metrykę, uwagi i słownik.

W Sprawozdaniach PAU ukazały się tylko streszczenia kilku referatów R. Dyboskiego, jako części obszerniejszej całości pt. *Najnowsza literatura angielska: Ideologia Carlyle'a* (Spraw. PAU XLII, 1937); *Ze studiów nad Ruskinem* (tamże); *Mathew Arnold i intelektualizm angielski* (tamże XLIII, 1938); *William Morris jako poeta i prozaik* (tamże XLIV, 1939); *Emerson i transcendentalizm amerykański* (tamże XLVI, 1945). Artykuł: *A Byron Autograph at Cracow* (Arch. Neophil. I, 1, 1930, s. 61—6). Oprócz polskich streszczeń w Sprawozdaniach były angielskie w Bulletin.

Z uczniów Romana Dyboskiego drukowali w Akademii: W i k t o r W e i n t r a u b: *An English Poetess in Poland at the Beginning of the XVI-th Century* (Arch. Neophil. I, 1, 1930, s. 60—1) oraz W ł. T a r n a w s k i: *O polskich przekładach dramatów Szekspira* (Kraków 1914) i artykuł: *Romeo i Julia i Sen nocy letniej jako sztuki bliźniacze* (Spraw. PAU XLVII, 1946).

7. Prace innych anglistów ogłoszone w wydawnictwach Akademii.

A. T r e t i a k (1886—1944) ogłosił tylko jedną pracę w Akademii: *John Harington, epigramatysta dworski z czasów królowej Elżbiety (1561—1612)* (Rozpr. Wydz. Filol. LVIII, 1910, Spraw. PAU XV, 1910 i Bulletin, 1911).

W. F o l k i e r s k i e g o rozprawa o Shaftesburym była wymieniona poprzednio.

Ważne są prace czy artykuły o stosunkach polsko-angielskich K. W o j c i e c h o w s k i e g o, St. W i n d a k i e w i c z a, St. S a p i ń s k i e g o, T. G r a b o w s k i e g o, M. S z y j k o w s k i e g o i innych.

K. W o j c i e c h o w s k i: *Pan Tadeusz a romans Walter Scotta* (Spraw. PAU XXIII, 1918 i Bulletin, 1918; książka ta wyszła też osobno).

S t. W i n d a k i e w i c z: *Skarga i Anglicy* (Spraw. PAU XXV, 1920 i Bulletin, 1920). Oprócz tego wydał St. Windakiewicz szereg innych prac o wpływie literatury angielskiej na polską, prac drukowanych poza Akademią, jak studia o Szekspirze, Byronie, Scotcie, *Badania źródłowe nad twórczością Słowackiego* (wpływ Szekspira, Ariosta i Tassa, 1909), *Walter Scott i Lord Byron w odniesieniu do*

polskiej poezji romantycznej (1914), *Prolegomena do Pana Tadeusza (Walter Scott)* (1918) i szkic o *Panu Tadeuszu* (1910).

St. Sapiński: *Stapleton i Bellarmin jako źródła Kazań na niedziele i święta Skargi* (Spraw. XXVIII, 1923 i Bulletin, 1923).

Polonista i romanista Tadeusz Grabowski bada stosunki z Anglią w dziedzinie nauki, filozofii, literatury od zarania średniowiecza do zmierzchu oświecenia (Spraw. PAU XLVI, 1945, por. *Inter arma. Zbiór prac ofiarowanych prof. K. Nitschowi*, Kraków 1946, Biblioteka Studium Słowiańskiego U. J., seria A, nr 1).

T. Grabowski w licznych pracach nad reformacją (literatura kalwińska, ariańska, luterska, Skarga), nad krytyką literacką w Polsce, nad nauką o literaturze uwzględnia ciągle wpływy niemieckie, francuskie, angielskie i włoskie.

Właściwie do historii literatury polskiej należą prace Mariana Szyjkowskiego o wpływie Szekspira, Ossiana i Younga, J. J. Rousseau, Chataubrianda, Gessnera i Schillera na literaturę polską (*Genie du christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej*, 1908; *Ossian w Polsce na tle genezy romantycznego ruchu*, 1912; *Myśl J. J. Rousseau w Polsce XVIII w.*, 1913; *Gessneryzm w poezji polskiej*, 1914; *Schiller w Polsce*, studium historyczno-porównawcze, 1915; E. Younga *Myśli nocne w poezji polskiej*, 1916; *Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza*, 1917; *Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. I. Typ pseudoklasycyzy (1661—1831)*, 1920, II. *Typ szekspirowski*, 1923). Streszczenia tych prac mamy w Biuletynie.

W zakres anglistyki wchodzi też prace Z. Bastgenówny: *St. Brzozowski a J. H. Newman* (Spraw. PAU XXXVIII, 1933) i J. Krzyżanowskiego, *H. Sienkiewicz i walterscotyści rosyjscy* (tamże).

Komitet Źródeł do Dziejów Życia Umysłowego Polski w Dobie Humanizmu gromadzi wszelkie ślady studiów, podróży, korespondencji i stosunków o charakterze kulturalnym, naukowym i artystycznym Polaków z Włochami, z Francją, Szwajcarią, Belgią, Holandią, Anglią i Niemcami od wieków średnich do w. XVII włącznie. Są to wyciągi, odpisy i fotografie z archiwów i bibliotek zagranicznych sporządzane przez St. Kota od r. 1912, uzupełniane ekscerptami ze zbiorów i wydawnictw krajowych. Tak powstała ogromna kartoteka osób pozostających w jakiegokolwiek łączności kulturalnej z Zachodem we wspomnianej epoce. W *Sprawozdaniu z podróży naukowej po Francji, Belgii, Holandii, Szwajcarii i Niemczech* przedstawia St.

Ko to stosunki Polski z zagranicznymi uniwersytetami i zbiera materiał do dziejów kultury intelektualnej polskiej (Spraw. PAU XIX, 1914), a przede wszystkim *Anglo-Polonica*, angielskie źródła rękopiśmienne do dziejów stosunków kulturalnych Polski z Anglią (Nauka polska XX, 1935, s. 49—140). Podobną rzecz napisał K. Piotrowicz: *Polonica w Niemczech* (Nauka polska XVIII, 1934) i A. Brückner: *Polska i Niemcy. Uwagi ogólne* (tamże).

V. Skandynawistyka w Akademii Umiejętności.

Daleko słabiej aniżeli filologia niemiecka a nawet angielska przedstawia się skandynawistyka w pracach Akademii i w ogóle poza tym w Polsce. Mamy zaledwie kilka prac, pomijając tu pracę historyka Wł. Konopczyńskiego *Szwecja a Polska 1660—1675* (w osobnej monografii). Są to prace St. Wędkiewicza *Z dziejów języka polskiego za granicą I. Polskie rzeczy w języku szwedzkim* (Prace Kom. Językowej nr 6, 1919), St. Sawickiego *Ein Brief O. J. Bierbaums an Arne Garborg* (Arch. Neophil. I, 2, 1934, s. 373—5) i J. Kuryłowicza *Zagadnienie akcentuacji skandynawskiej* (Spraw. PAU XLI, 1936). A. Kock, A. Noreen i H. Hirt uważają akcent skandynawski za spuściznę indoeuropejską. Inne stanowisko zajął fonetyk szwedzki Ekblom. Akcent skandynawski jest wedle Kuryłowicza tworem epoki praskandynawskiej.

W Polskim słowniku biograficznym mamy dotąd życiorysy pięciu germanistów i dwóch anglistów: A. Kleczkowski pisze o Bratranku, Creizenachu, Flachu; M. Laskowska i Wł. Tarnawski o R. Dyboskim; Zdzisław Żygulski o Barewicu, lwowskim germaniście; A. Lewak o Bartłomieju Beniowskim, polskim językoznawcy, który chciał uprościć ortografię angielską; Majer Bałaban o Zygmuncie Bromberg-Bytkowskim, poecie, germaniście, historyku literatury.

Tak się przedstawia dorobek Akademii Umiejętności na polu germanistyki i anglistyki. Prac jest niewiele, ale są cenne, niektóre mają nawet europejskie znaczenie.

VI. Germanistyka w Krakowie poza Akademią Umiejętności.

W Uniwersytecie Jagiellońskim jeszcze za czasów Wolnego Miasta byli lektorzy języka niemieckiego, jak pastor ewangelicki Lu-

wik Teichmann do r. 1829, dalej do r. 1831 Antoni Tessarczyk i w latach 1833—62 pastor i profesor gimnazjum św. Anny dr August Otremba.

Pierwszym profesorem germanistyki w Krakowie był K. Weinhold, Niemiec-Słazak (1823—1901), 1849 profesor nadzwyczajny języka i literatury niemieckiej we Wrocławiu, potem 1850 profesor zwyczajny w Krakowie, gdzie podczas pożaru stracił swoje książki i rękopisy, 1851 w Grazu, 1861 w Kilonii, 1876 we Wrocławiu, 1889 w Berlinie. W pracach wykazuje wielką wszechstronność zainteresowań; specjalnie zajmował się Śląskiem, kolonizacją niemiecką na Śląsku, śląsko-niemieckimi dialektami, żeby już pominąć inne prace odnoszące się do historii kultury, mitologii, ludoznawstwa, historii literatury, językoznawstwa i filologii.

Po Weinholdzie był profesorem w Krakowie (1851—81) Morawianin-Hanak, F. T. Bratraneek (1815—84), augustianin, przedtem nauczyciel gimnazjalny w Bernie. Zajmował się estetyką i literaturą niemiecką, zwłaszcza Goethem, tłumaczył z polskiego listy Odyńca o pobycie Mickiewicza w Weimarze u Goethego, dramat J. Szujskiego *Władysław IV* i W. Pola *Mohorta* i inne.

Równocześnie z T. Bratranekiem działał w Krakowie, a potem we Lwowie Słazak ks. Eugeniusz Janota (1823—78), początkowo nauczyciel gimnazjalny w Cieszynie, następnie w Krakowie w Gimnazjum św. Anny, wreszcie od r. 1871 profesor języka i literatury niemieckiej na Uniwersytecie Lwowskim. Oprócz prac germanistycznych pisał historyczno-etnograficzne i historyczno-geograficzne. Ważniejsze jego prace filologiczne to *Sprachstudien als Beitrag zur ethischen u. logischen Bildung* (Cieszyn 1851), *Übersetzung von Psalmen, Hymnen u. Kirchengebeten aus dem XIV. Jh. aus der Handschrift herausgegeben* (Wiedeń 1855), *Główne zasady gramatyki języka niemieckiego z uwzględnieniem narzecza gockiego, górnoniemieckiego starego i średniowiecznego* (Kraków 1854—6). Jest to pierwsza gramatyka historyczna języka niemieckiego pisana po polsku z dziwną terminologią polską i wielu romantycznymi poglądami na język. Wydał także praktyczną gramatykę języka niemieckiego (Kraków 1865, 1867, 1868) a z F. Piekosińskim cenny zbiór dyplomów klasztoru mogilskiego pt. *Diplomata monasterii Clarae Tumbae* (1865, nakładem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego); poprzednio podano *Das deutsche Wörterverzeichnis. Słowniczek do zapisków niemieckich w Naj-*

starszych księgach i rachunkach miasta Krakowa od 1300—1400 (Monumenta mediae aevi historica IV, 1878, s. 235—47).

Poznańczyk M a k s y m i l i a n K a w c z y ń s k i (1842—1906) po pracy w szkole ludowej i seminarium był z początku germanistą, a potem romanistą. W Lipsku otrzymał stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy *Studien zur Literaturgeschichte des XVIII. Jh.*, poświęconej ocenie tzw. „tygodników moralnych” angielskich w. XVIII (Spectator, Tatler). W r. 1884 habilitował się na docenta filologii niemieckiej na Uniwersytecie Lwowskim, a 1888 rozszerzył tę habilitację na filologię romańską. Katedrę filologii romańskiej otrzymał w Uniwersytecie Jagiellońskim w r. 1892, członkiem korespondentem A. U. został w r. 1890, członkiem czynnym 1902. Wymienię tu tylko jedną rozprawę ściśle germanistyczną, omówioną już przy pracach Akademii: *Badania nad językiem zapisków niemieckich z XIV w. ogłoszonych w najstarszych księgach i rachunkach miasta Krakowa* (Rozprawy Wydz. Filolog. X, 1884, s. 1 i n.).

Początkowo germanista, potem historyk sztuki S t. T o m k o w i c z dał dwa ciekawe artykuły: *Kochanowski i poeci niemieccy XVII w.* (Przegląd Polski, 1884, s. 12) i *Polacy w świetle nowszej literatury niemieckiej* (tamże 1885, s. 24).

Za czasów Bratranka był docentem języka i literatury niemieckiej Karol J ó z e f P e t e l e n z. Ogłosił drukiem: *Albrechts von Haller Bedeutung für das Aufkommen einer neuen besseren Zeit in der deutschen Dichtkunst auf Grund politischer und kulturgeschichtlicher Verhältnisse* (Jasło 1877); *Konrads von Würzburg Leben und Bedeutung. Studium* (Kraków 1881). Pomijam jego dobrą praktyczną gramatykę języka niemieckiego, wypisy pisane razem z R. M. Wernerem i szereg artykułów dydaktycznych i pedagogicznych w Encyklopedii Wychowawczej, w czasopismach jak Przegląd Powszechny, Muzeum i Szkoła.

Po Bratranku był 30 lat profesorem w Krakowie Wilhelm C r e i z e n a c h (1851—1919), na Uniwersytecie Jagiellońskim od 1883—1913. Jako profesor odgrywał ważną rolę w życiu kulturalnym Krakowa, a po śmierci zapisał swoją bibliotekę Uniwersytetowi Jagiellońskiemu. Zajmował się przede wszystkim Goethem i dramatem nowożytnym; jego *Geschichte des neueren Dramas* (5 tomów, Halle 1893 i n.) ma znaczenie światowe. Ważne są prace o *Fauście*, genezie nowszej komedii niemieckiej i wydanie tekstów angielskich komedianów w Niemczech. Wykładał historię literatury niemieckiej w w. XVIII,

o Goethem, Schillerze, Szekspirze i gramatykę historyczną języka niemieckiego. Po polsku ogłosił w Czasie: *Faust w pomyśle Lessinga* (1883), *Schillera lata szkolne* (1887), ocenę przedstawienia komedii Szekspira *Jak się wam podoba* z Modrzejewską jako Rozalindą (1884) i inne. W Sprawozdaniach Akademii Umiejętności, której był członkiem, ogłosił dwa wymienione już streszczenia referatów o Szekspirze.

Znany lektorów języka niemieckiego w U. J. jeszcze za czasów Wolnego Miasta. Wydatniej zaznaczył się z początkiem w. XX (1902—9) nauczyciel Gimnazjum św. Anny Adolf Stylo, autor rozprawy pt. *Heine und die Romantik* (Spraw. Gimnazjum św. Anny, 1900) i tłumacz Kochanowskiego *Odprawy posłów greckich* (*Die Abfertigung der griechischen Gesandten*, Spraw. Gimn. św. Anny). Razem z J. Ippoldtem opracował wypisy niemieckie na wyższe klasy gimnazjum (od V do VII) (*Deutsches Lesebuch für die oberen Klassen der galizischen Mittelschulen*).

Juliusz Ippoldt (ur. 1867), doktor h. c. Uniw. Jagiell., następca Stylona w lektoracie U. J. od 1909, napisał sam najlepszy ze wszystkich dotychczasowych *Słownik niemiecko-polski i polsko-niemiecki* (cz. I stron XXV + 1399, cz. II stron 1807, Warszawa, Trzaska-Evert-Michalski). Wymienię dalej jego cenną gramatykę niemiecką uwzględniającą polonizmy: *Deutsche Grammatik für die polnischen Mittelschulen mit besonderer Berücksichtigung von Polonismen* (Lwów 1929; *Gramatyka niemiecka do użytku szkolnego i nauki samodzielnej ze szczególnym uwzględnieniem polonizmów*, przetłumaczył z niemieckiego i rozszerzył Adam Kleczkowski, Kraków 1945); *Fünftausend deutsche Synonyme für deutschlernende Polen. Synonimika niemiecka obejmująca pięć tysięcy niemieckich wyrażeń synonimicznych dla Polaków uczących się języka niemieckiego* (Kraków 1944); wypisy niemieckie na wyższe gimnazjum w kilku wydaniach; razem z A. Żabińskim: *Korespondencja handlowa niemiecko-polska; Dydaktyka języka niemieckiego* i inne.

Z uczniów Creizenacha dobrze się zapowiadał i dużo napisał Józef Flach, pseud. Józef Faleński (1873—1944), profesor szkół średnich w Galicji, krytyk literacki, teatrolog, wykładowca, dziennikarz, publicysta. Na Uniwersytecie Jagiellońskim studiował (1891—5) język niemiecki pod W. Creizenachem, polski pod St. Tarnowskim i L. Malinowskim. Zwłaszcza Tarnowski wpłynął na Flacha decydująco w poglądach politycznych, religijnych, społecznych i estetycznych. Mniej zaważyli profesorowie wiedeńscy R. Heinzl i J. Minor

(1895—7).. Doktorat otrzymał Flach na podstawie pracy drukowanej w Przeglądzie Polskim, a potem wydanej osobno pt. *Studia nad współczesnym dramatem niemieckim*. I. *Gerhart Hauptmann* (Kraków 1898) i II. *Najnowsze dzieło Hauptmanna Woźnica Henschel* (Kraków 1899). Praca ta mimo często jednostronnych i ciasnych poglądów ma wartość jako pierwsza praca o Hauptmannie w ogóle i jako głębsze wniknięcie w tego największego poetę niemieckiego doby współczesnej. Dalsze dzieła Hauptmanna do r. 1914 omawia Flach w Przeglądzie Polskim. Flach pisał bardzo wiele, zwłaszcza o literaturze niemieckiej, polskiej, także skandynawskiej, angielskiej i francuskiej w czasopismach i dziennikach, jak Przegląd Polski, Biblioteka Warszawska, Czas, Ilustrowany Kurier Codzienny, Das Literarisches Echo, Bühne und Welt. Oprócz pracy doktorskiej wyszły osobno: *Weimar* (Kraków 1902), *Schillera polityczne i społeczne poglądy* (Kraków 1905); pozostały w czasopismach (Przegląd Polski i i.) drobniejsze, ale cenne rozprawy o *Ruchu literackim w Niemczech*, *Wagnerze jako poecie i estetyku*, *O nowym dziele Goethego (Wilhelmie Meistrze w pierwszej redakcji)*, o Herderze (1903), Ibsenie (1905); z wykładów publicznych powstała popularna książeczka o Byronie (1908).

Flach, zdolny germanista, w pierwszej pracy o Hauptmannie dał ciekawą i ważną monografię, potem tylko artykuły mniej lub więcej popularne. Znaczący i miłośnik literatury niemieckiej, zwłaszcza teatru, poświęcił popularyzacji dzieł niemieckich w Polsce a polskich w Niemczech dużo trudu, ale żadnego większego dzieła poza monografią o Hauptmannie nie dał, ograniczając się do recenzji i sprawozdań. Po pierwszej wojnie światowej przeszedł zupełnie do dziennikarstwa i publicystyki. Zostaną po nim studia nad Hauptmannem, nad literaturą współczesną niemiecką — zwłaszcza nad *Polenliteratur*, tj. literaturą niemiecką uwzględniającą motywy polskie, — i obszerne, szczere pamiętniki.

Po Creizenachu wykładał germanistykę w Krakowie (1915—32) Spiridion Wukadinović (1870—1938). Zajmował się Goethem, Kleistem, Sonnenbergiem, Grabbem. Pisał oryginalne dramaty i poezje liryczne, tłumaczył z polskiego: *Pana Tadeusza Mickiewicza*, *Treny*, *Odprawę posłów greckich* i wybrane wiersze Kochanowskiego. Biblioteka jego i rękopisy znajdują się w Uniwersytecie w Bratisławie, zapisane tam przez Wukadinovića.

Po Wukadinowiću objął katedrę germanistyki w Krakowie (1933) Adam Kleczkowski, profesor Uniwersytetu w Poznaniu od 1919

do 1933. Prace były wyżej wymienione, poza tym: *Wpływ języka polskiego na dialekty prusko-niemieckie* (Pamiętkowa księga ku uczczeniu J. Tretiaka, Kraków 1913) i *Problem narodowościowy na Pomorzu* (w Pamiętniku Zjazdów Pomorzoznawczych, 1931), *Wyrazy niemieckie w staroczeskim i w staropolskim* (Księga pamiątkowa ku uczczeniu J. Rozwadowskiego, II, 1928, s. 331—45, 549—51), liczne etymologie germańsko-słowiańskie i niemiecko-polskie, artykuły o polskim języku żeglarskim i flisackim, współpraca w *Słowniku morskim polsko-angielsko-francusko-niemiecko-rosyjskim*.

VII. Anglistyka w Krakowie poza Akademią Umiejętności.

Pierwszym i najwybitniejszym anglistą polskim był wspomniany już Roman Dybowski (1883—1945). Urodził się w Cieszynie, gdzie ukończył gimnazjum niemieckie. Studia uniwersyteckie rozpoczął w r. 1901 w Krakowie pod kierunkiem W. Creizenacha i M. Kawczyńskiego. Po roku przeniósł się na studia anglistyki i germanistyki do Wiednia do prof. L. Kellnera, R. Heinzla, J. Minora, gdzie otrzymał na podstawie rozprawy *Tennysons Sprache und Stil* doktorat w r. 1905. Następnie przebył rok w Anglii: w Londynie, Oksfordzie i Cambridge. W r. 1907 habilitował się na Uniwersytecie Wiedeńskim, a w r. 1909 przeniósł *veniam legendi* do Krakowa. Tu świetne jego wykłady i seminaria stały się podwaliną studiów anglistycznych w Polsce. Angliści: Wł. Tarnawski, St. Grzebieniowski, Zb. Grabowski, historyk literatury powszechnej W. Borowy, romanista St. Wędkiewicz, historyk literatury polskiej J. Krzyżanowski są jego uczniami. W r. 1911 został profesorem nadzwyczajnym. Wnet wybucha wojna. W r. 1914 jako austriacki oficer rezerwowi dostaje się do niewoli rosyjskiej, gdzie spędza 7 lat życia w lepszych i gorszych warunkach. Wraca w styczniu 1922 do Krakowa i objąwszy z powrotem katedrę staje się łącznikiem między Polską a Anglią i Stanami Zjednoczonymi. Kraje anglosaskie informuje o Polsce w rozlicznych podróżach za granicę, gdzie porywająco wyklada o nas, a w Polsce o Anglii i Stanach Zjednoczonych. Podczas wojny ostatniej uczy języka niemieckiego w Szkole Górniczo-Hutniczo-Mierniczej na Krzemionkach w Krakowie (1941—5), a po wyzwoleniu od Niemców wraca na katedrę i organizuje studium anglistyczne, teraz już dla przeszło 300 słuchaczy.

Dyboski nie ograniczał się do języka i literatury angielskiej; zajmował się całym życiem i całą kulturą anglosaską, a dla propagandy polskiej za granicą całym życiem i całą kulturą polską. Był świetnym obrońcą Polski za granicą, zrezygnował nawet z pracy ściśle naukowej i stał się popularyzatorem i publicystą. Zajmiemy się tutaj tylko jego pracami z anglistyki i germanistyki.

Po pracy doktorskiej o Tennysonie wydał szereg książek i rozpraw: *Powstanie Kościuszkowskie w powieści angielskiej* (1908); *Songs and Carols and other miscellaneous Poems from Balliol Ms 358* (London 1908), zbiorek pieśni, kolęd i różnych poezji; *Milton i jego wiek* (Kraków 1909); *Literatura i język średniowiecznej Anglii* (Kraków 1910), podręcznik dla anglistów; wydał *Dzieła dramatyczne Szekspira* (1911—13) ze wstępem ogólnym oraz obszernymi przedmowami do każdego dramatu; *Alfred Tennyson, jego życie i dzieła* (Kraków 1912); *O sonetach i poematach Szekspira* (Warszawa-Kraków 1914); *Rytmika wysiłku i znużenia w twórczości Szekspira* (Moskwa 1916), w 7 lat później ogłoszona po angielsku w Rozprawach Towarzystwa Szekspirowskiego jako *Rise and Fall in Shakespeare's Dramatic Art* (1923), to pomysłowa próba syntetycznego rzutu oka na całość Szekspira; *Anglia po wojnie* (1926); *Byron, studia* (Lwów 1927); *William Szekspir* (Kraków 1927); tomik prelekcji praskich: *Some Aspects of Contemporary England* (1928); *O Anglii i Anglikach* (1929); *Żywiół morski w twórczości Józefa Conrada* (1932); *Charles Dickens, życie i twórczość* (Warszawa 1936); *Stany Zjednoczone Ameryki Północnej* (1930); *Między literaturą a życiem* (1936); wspólnie z Z. M. A r e n d e m wydał wierszowaną parafrazę z w. XV traktatu Vegetiusa *Knyghthode and Bataile* (1936), wymienioną już wyżej.

Kilka prac pozostało w rękopisach: *O Polsce w cywilizacji światowej*; *Wielcy pisarze angielscy ostatnich 100 lat*; *Wielcy pisarze amerykańscy*; *Dzieje Anglii*; *Dzieje Stanów Zjednoczonych*; *Zarys literatury angielskiej*; *Zarys literatury amerykańskiej*; *Literatura angielska naszych czasów*; *Podręcznik języka angielskiego*.

Dyboski zajmował się całą literaturą angielską, specjalnie Tennysonem, Szekspirem, Byronem, Shelleyem i J. Conradem, ale również średniowieczem, z którego wydał zbiorek pieśni, kolęd i innych poezji, Vegetiusa oraz literaturę i język średniowiecznej Anglii. O pracach drukowanych w PAU była mowa poprzednio.

Wspomnę jeszcze o kilku artykułach z zakresu literatury niemieckiej: *W stulecie śmierci Goethego* (Kraków 1932), *O Goethem*

z okazji stulecia śmierci (*Między literaturą a życiem*, 1936); *Myśli o Schillerze w 175. rocznicę urodzin* (Czas, 1934).

Po R. Dyboskim objął katedrę w Krakowie przy końcu r. 1945 Władysław Tarnawski. Studiował we Lwowie i Krakowie. Doktorat uzyskał w Krakowie w r. 1913. Był nauczycielem w gimnazjum w Przemyślu od r. 1914. Katedrę literatury angielskiej objął we Lwowie w r. 1924, a w r. 1934 wskutek zniesienia katedry przeszedł na emeryturę, ale w r. 1937 prowadził wykłady zleczone i ćwiczenia, w latach 1939—41 wykładał nadal, podobnie w latach 1944—5. W latach 1942—3 odbywał kursy anglistyczne w tajnym nauczaniu uniwersyteckim w Krakowie.

Ważniejsze jego prace to: *O polskich przekładach dramatów Szekspira* (Kraków, nakładem A. U., 1914, s. 222); *Krzysztof Marlowe, monografia* (Warszawa 1922); w Bibliotece Narodowej dał przekład i opracowanie krytyczne Szekspira *Romea i Julii, Antoniusza i Kleopatry, Juliusza Cezara; Historia literatury angielskiej od czasów najdawniejszych do Milтона i Drydena* (Lwów 1926, s. VII + 590); *Historia literatury angielskiej od Swifta do Burke'a i Burnsa* (Lwów 1930, s. VII + 644); *Z Anglii współczesnej* (Lwów 1926); *Szekspir* (Lwów 1931, s. 301); *O styl i język Johna Galsworthy'ego, garść uwag* (Neofilolog IV, 1933, s. 86—95); *Szekspir katolikiem* (Towarzystwo Naukowe we Lwowie, 1938, s. 95); *Uwagi o potrzebach anglistyki w Polsce* (Nauka polska X, 1929, s. 347—9); *Szekspira Romeo i Julia i Sen nocy letniej jako utwory bliźniacze* (Spraw. PAU XLVII, 1946).

W pracach swoich zajmuje się Tarnawski przede wszystkim Szekspirem, którego całego przetłumaczył i ten przekład uważa za dzieło swego życia. Oprócz tego badał poprzednika Szekspira Marlowe'a i Galsworthy'ego. Dał obszerny, dwutomowy podręcznik literatury angielskiej, dzieło sumienne, pisane z ogromną erudycją, od czasów najdawniejszych do Burnsa; dalszy ciąg jest w przygotowaniu do druku. Przeważnie popularyzuje literaturę angielską, ale zawsze widać, jakim jest głębokim znawcą literatury i języka angielskiego. Tak w małym szkicu *O styl i język Johna Galsworthy'ego* wykazuje wnikliwie mistrzostwo językowe tego autora.

Znakomity fizyk Wład. Natanson wydał doskonałą pracę o Shelleyu (1936).

St. Kot daje wyczerpujące studia o pamiątkach polskich w Anglii i stosunkach intelektualnych między Polską a Wielką Brytanią (zob. wyżej).

VIII. Skandynawistyka w Polsce.

Skandynawistyka w Polsce należy do działów humanistyki znacznie upośledzonych. Wł. Konopczyński pisał o tym wielokrotnie, Z. Łempicki przygotował na ten temat obszerny memoriał. Zabierał w tej sprawie głos romanista St. Wędkiewicz, który spędził dwa lata w Szwecji, zna języki skandynawskie i ogłosił w tym zakresie kilka cennych publikacji, jak *Przed Kongresem Historyków w Oslo. Jeszcze jedna z zaniedbanych w Polsce dziedzin humanistyki — skandynawistyka* (Przegląd Współczesny 75, lipiec 1928); *La Suède et la Pologne. Essai d'une bibliographie des publications suédoises concernant la Pologne* (Stockholm 1918); wymienione już *Z dziejów języka polskiego za granicą. I. Polskie rzeczy w języku szwedzkim* (Prace Komisji Językowej nr 6, 1919); *Z zapożyczeń słowiańskich w językach germańskich: Szwedzkie prestał* (Slavia Occidentalis I, 1921, s. 201—2); *Dokoła literackiej nagrody Nobla z r. 1924. Chłopi Reymonta w Szwecji* (Kraków 1925); *Rasmus Rask. W setną rocznicę śmierci* (Przegląd Współczesny 1933); *Protestanci wobec zagadnień wojny i pokoju. I. Nathan Söderblom (1866—1931)* (Przegląd Współczesny, październik 1932, 78—112); kilkanaście recenzji z poloników szwedzkich w różnych zeszytach Przeglądu Współczesnego.

Literaturę duńską popularnie opracował St. Kołaczkowski (Wielka Literatura Powszechna pod red. St. Lema, wydawcy Trzaska-Evert-Michalski). Nadto artykuły *Literatura skandynawska* (Rocznik Literacki, 1934, 1935).

IX. Prace germanistów krakowskich, uczniów Bratranka, Creizenacha i Wukadinovića.

Wśród prac uczniów Bratranka, Creizenacha i Wukadinovića przeważają bardzo znacznie prace literackie nad językowymi. Wszyscy byli historykami literatury, Bratranek estetykiem, Creizenach komparatystą w najszerszym zakresie ogólnoeuropejskim, Wukadinović poetą i tłumaczem, nie dziw, że uczniów kierowali do historii literatury, nie do ścisłej filologii czy językoznawstwa.

Z prac o języku wymienić należy przede wszystkim rozprawę ucznia Bratranka, Ślązaka Gustawa Wańka *Zum Vokalismus der schlesischen Mundart. Ein Beitrag zur deutschen Dialektforschung* (Gymnasial-Programm, Bielitz 1880).

Ze średniowiecza niewiele rozpraw uczniów Creizenacha: J. Traunwiesera o Lohengrinie, K. Schubutha o Walterze von der Vogelweide; z w. XV Z. Kaweckiej o życiu i utworach Muskatblüta, z w. XVII M. Ziemnowicza o *Judith in dem Schuldrama der Reformationszeit* (Spraw. Gimn. Król. Jadwigi, 1911), o Gottschedzie (G. Waniek), o Hagedornie i La Fontainie, o Pyrze (G. Waniek), o Lessingu kilkanaście prac, przede wszystkim J. Bystronia *Lessings Epigramme und seine Arbeiten zur Theorie des Epigramms* (Spraw. Gimnazjum III w Krakowie, 1889), dalej St. Grudzińskiego *Minna von Barnhelm und l'École des Amis* (1896) i K. Bobrzyńskiego *Zur literarischen Plagiatfrage* (1907), o Herderze, kilka prac o Goethem, jak E. Farnika *Über Goethes Nausikaa* (1902), K. Beika *Zur Frage nach der Antonio-Dichtung und nach dem Neueingeführten in Goethes Torquato Tasso seit des Dichters Flucht aus Weimar* (1914), E. Kołodziejczyka, który zestawił pracowicie bibliografię polskich artykułów o Goethem i przekładów jego dzieł (Sprawozdanie Gimnazjum IV w Krakowie, 1914), kilka prac o Schillerze, np. J. Wowczaka *Zwei Demetriusfragmente* (Sprawozdanie Szkoły Realnej we Lwowie, 1913), o Bürgerze St. Grudzińskiego *Lenore in Polen* (1896), o kulcie przyjaźni w w. XVIII.

Do romantyki kilka prac, jak Jakóbcza *Fr. Schlegels Entwicklungsgang vom Klassizismus zum Romantismus* (Spraw. Gimn. II w Krakowie, 1907); o Kleiście, o Heinem Adolfa Stylo *Heine und die Romantik* (1900), o Börnem, St. Leonharda *Pisma Laubego o Polsce. Szkic* (Sprawozdanie Gimnazjum król. Jadwigi, Kraków 1914), o poezji Lenaua St. Kochanowskiego, dalej Leonharda *Polenlieder deutscher Dichter* (dwa tomy, 1911—7) i *Neue Polenlieder 1914—1915* (1916), J. Galicza *Powstanie listopadowe w poezji niemieckiej* (Cieszyn 1911), J. Galicza *Anastasius Grüns politische Lyrik* (1912), o Halmie, M. Friedmanna *Nietzsche und seine Beurteilung der deutschen Klassiker* (1907) i J. Piątka *Nietzsches Empedokles-Fragmente* (1908), o Hauptmannie prace J. Flacha i Z. Bromberg-Bytkowskiego *G. Hauptmanns Naturalismus im Drama* (1908).

Różne prace — przeważnie zachowane w Archiwum U. J. — zasługują na druk, jak np. rozprawa Br. Kozłowskiego *Kasimir Brodziński in seinem Verhältnisse zur deutschen Literatur, mit besonderer Berücksichtigung seiner dichterischen Tätigkeit* (1915).

Prace uczniów S. Wukadinovića wykazują pewne zmiany: z filologii jest tylko jedna praca, ale w literaturze dawna tematyka ulega przesunięciu: Goethe i Schiller pozostają, romantyka wysuwa się na pierwszy plan, zwłaszcza Kleist (J. Figna: *H. Kleista fragment R. Guiskard*, Spraw. PAU XLVIII, 1947), Hebbel i Ibsen, Hauff, Immermann, O. Ludwig, Leuthold, Marie von Ebner-Eschenbach, Hammerling, Fulda i najnowsza literatura: Nietzsche i Dehmel, Wildgans, H. Kurz, dramaty w. XIX i XX, zwłaszcza G. Hauptmann.

Z uczennic Wukadinovića wybijają się Z. Ciechanowska i Br. Rosenthalowa.

Zofia Ciechanowska bada wpływ literatury niemieckiej na polską i daje rozprawy gruntowne i zajmujące, jak *Mickiewicz a Goethe* (Pamiętnik Literacki XXI, 1924); *Literatura niemiecka a polska w XVIII w. Stan badań* (tamże XXXIII, 1, 1936); *Literatura niemiecka w Polsce w pierwszych latach romantyzmu. Materiały I. Grillparzer w Polsce i II. Dwa nieznanne przekłady z Kleista* (Prace historycznoliterackie ku czci I. Chrzanowskiego, Kraków 1936); *Die polnische Germanistik* (Slavische Rundschau VII, 4, 1935); *Das Goethe-Jahr in Polen* (Germanoslavica II, 1932/33); *Goethe poeta nastroju* (Kraków 1932); *Die Anfänge der Goethe-Kennntnis in Polen* (Germanoslavica I i II); *Pan Tadeusz w językach zachodnio-europejskich. Uwagi o metodzie oceny przekładów* (Spraw. PAU XLI, 1936) i inne.

Bronisława Rosenthalowa napisała i wydała: *Der Geniebegriff des Aufklärungszeitalters* (Berlin 1932), *Bemerkungen zur Kleistforschung* (Kraków 1935), *Heinrich von Kleist und Stanisław Wyspiański. Ein Vergleich der Tragik in ihren Dramen* (Kraków 1936). Zapowiadała się naukowo dobrze, niestety zamordowali ją Niemcy w Wieliczce podczas okupacji.

X. Prace uczniów A. Kleczkowskiego w Krakowie.

Oprócz uczniów krakowskich wchodzi w rachubę także uczniowie z Poznania (1919—33), a po wojnie (od r. 1945) także ze Lwowa, Warszawy i Wilna, z Torunia i Wrocławia. Dwa tematy występują w tych pracach przede wszystkim: 1) zbadanie historii języka niemieckiego w Polsce na podstawie licznych zabytków językowych, zwłaszcza średniowiecznych, i zbadanie pod względem językowym dialektów niemieckich istniejących do niedawna w Polsce, a dopiero na tej

podstawie badanie wpływu języka niemieckiego na polski; 2) ujęcie wpływu literatury niemieckiej na polską i słabszego wpływu polskiej na niemiecką. Poza tym w pracach doktorskich, a również magisterskich zwracano zawsze uwagę nie tylko na kompozycję utworów, ale również na styl i język autorów. Prace językowe odnosiły się więc do średniowiecznych zabytków niemieckich w Polsce, do gwar niemieckich w Polsce, do niemieckich czy w ogóle germańskich imion i nazwisk, nazw miejscowych i rzecznych w dawnej Polsce, do motywów polskich w literaturze niemieckiej. Z tematów literackich pisano o Hansie Sachsie, o Ezopie i jego wpływie na literaturę niemiecką w. XVI (R. Ligacz, *Aesops Einfluss auf die deutsche Literatur des XVI. Jhs.*), o Goethem, o Goethego wpływie na Polskę, o Schillerze i Asnyku, o Kneblu, o Kleiście i Wyspiańskim (Br. Rosenthalowa), o Grabbem (Tauba Becher, *Grabbes Hohenstaufen-Dramen in ihrem Verhältnis zur Geschichte*, Rocznik Wydz. Filoz. U. J. I, 1937), o Heinem, o Börnem, Hebbłu, o Ludwigu, o M. von Ebner-Eschenbach (Z. Dziegiecka, *Marie von Ebner-Eschenbachs künstlerische Tätigkeit*, przedstawiona jako praca habilitacyjna, Spraw. PAU XLVIII, 1947), o G. Hauptmannie, o St. Georgem (H. H. Czaja, *Stefan Georges Ringen um autonomes Menschentum*), o R. Dehmlu. Oprócz Z. Dziegieckiej habilitował się H. Anders na podstawie pracy *Das Posener Deutsch im Mittelalter*.

Poza germanistami wymienić należy jeszcze muzykologa Z. Jachimeckiego gruntowną monografię o Ryszardzie Wagnerze, przede wszystkim z punktu widzenia muzykologicznego a również historycznoliterackiego i kulturalnego, a także St. Kołaczkowskiego wnikliwą monografię *Ryszard Wagner jako twórca i teoretyk dramatu* (Warszawa 1931).

XI. Angliści krakowscy.

Z anglistów krakowskich ważniejsze prace dali: T. Grzebieńowski (*Józef Addison, krytyk literatury*); St. Helsztyński, Zb. Grabowski (*Walter Pater, Poznańskie Tow. Przyj. Nauk, 1929*), J. Reiss (*Splot realizmu i tajemniczości w sztukach Szekspira*); R. Mahr (*Skadynawska kolonizacja w Anglii i nordycki element w staroangielskim*); S. Imber (*Pieśń i dusza Oskara Wilda, Warszawa 1934*); M. Patkaniowska (*J. M. Synge*); L. Krzyżanowski (*Joseph Conrad*); K. Michalik (*Alice Meynell*,

Roczn. Wydz. Filozof. U. J. I, 1934); M. Laskowska (*Ben Jonson*); St. Mazurkówna (*Byrona Don Juan*); Fr. Ks. Puśłowski (*Dante Gabriel Rossetti*, Spraw. PAU XLIX, 1948); Przemysław Mroczkowski (o Chestertonie); Andrzej Waliński.

Jakie były główne tematy prac magisterskich i doktorskich u prof. Dyboskiego? Magisterskie: Zapożyczenia skandynawskie w angielskim, poemat średniowieczny *The Perle*, Chaucer i Szekspir, kilka prac o Szekspirze, Ben Jonson, Milton, John Gay, Pope, Dryden, *Decamerone* w literaturze angielskiej (do końca restauracji), niemiecki wpływ w romantyce angielskiej szczególnie u W. Scotta i S. T. Coleridge'a, Scotta *Woodstock* a Thackeraya *Henryk Esmond*, G. Meredith, Żydzi w nowelach wiktoriańskich, Anglia za królowej Wiktorii, nowele J. Conrada, amerykańska poetka Emily Dickenson, Chesterton.

Prace doktorskie ważniejsze to: kolonizacja skandynawska, Marlowe, Szekspir, Addison, Byron-Fielding, Shelley, Anthony Trollope, Dickens, Ruskin, D. G. Rossetti, Walter Pater, Alice Meynell, O. Wilde, J. Conrad, Fr. Thompson, Olive Schreiner, Galsworthy, J. M. Synge, Chesterton, Żydzi w literaturze angielskiej, Prometeusz w literaturze angielskiej.

Z tych anglistów M. Pałkaniowska (dziś Corbridge), T. Grzebieniowski, St. Helsztyński i Zb. Grabowski rozwinęli szeroką działalność w dalszych pracach i artykułach częścią naukowych, częścią popularnych, drukowanych w Polsce i za granicą.

XII. Germaniści lwowscy.

Po ks. Janocie i Kawczyńskim, o których była mowa poprzednio wchodzi we Lwowie w rachubę jako germaniści na katedrze trzej Niemcy, najwybitniejszy z nich historyk literatury i estetyk R. M. Werner (1883—1910), dialektolog J. Schatz (1905—12) i filolog V. Dollmayr (1913—39), następnie A. Zipper oraz uczniowie Janoty i R. M. Wenera: Petzold, Z. Łempicki, Żygulski, Zagajewski i inni.

Znany germanista, profesor gimnazjalny lwowski Albert Zipper (1855—1936) był również lektorem i wykładającym na Politechnice we Lwowie. Ważniejsze jego prace: *Schlegels, Klopstocks, Kleists und Grabbes Drama von Hermanns-Schlacht, ein vergleichendes Studium* (1880); *Dramaturgisch literarhistorische Studien* (So-

phokles, Schiller, Werner und Müllner) i *Die Ahnfrau von Grillparzer* (1880—2); o historii literatury i jej metodzie; o Herderze jako pedagogu; o Grillparzerze (1886); o Uhlanda *Haraldzie* i Zaleskiego *Luborze*; *Goethe germanizatorem Polski* (Kraj, 1898); o przekładach Mickiewicza z Goethego (Lwów 1895); o pracach J. Scherra; *Karl Domanig* (1911).

Zipper zajął się wydaniem zbiorowym przekładów Schillera (Lwów 1883—5). Napisał szereg podręczników do nauki języka niemieckiego dla Polaków i języka polskiego dla Niemców, literaturę niemiecką dla szkół galicyjskich: *Kurzer Abriss zugleich Repetitorium der deutschen Literaturgeschichte für österreichische Mittelschulen* (1886); *Geschichte der deutschen Literatur* (1898); *Dzieje literatury niemieckiej w. XVI i XVII* w Chmielowskiego *Dziejach literatury powszechnej* (Warszawa 1891), różne słowniki polsko-niemieckie i niemiecko-polskie; objaśnienia do szeregu klasyków niemieckich (w Reclامية 1895—1917); w Bibliotece Powszechnej W. Zukerkandla w Złoczowie wydał liczne tłumaczenia Wielanda, Lessinga, Goethego, Schillera, Körnera, Grillparzera, Heinego, Gutzkova, Sudermanna, G. Hauptmanna, Wedekinda i innych. Tłumaczył wiele arcydzieł polskich na język niemiecki, rzadko poezje niemieckie na polski. Pisał także oryginalne poezje po niemiecku.

Emil Petzold (1859—1932) studiował germanistykę we Lwowie u prof. Wernera, doktorat otrzymał na podstawie pięknej rozprawy o odzie Hölderlina (*Hölderlins Brot und Wein*), ogłoszonej w programie gimnazjum w Samborze (ok. r. 1890). Habilitował się w r. 1916 na podstawie rozprawy *Das Strommotiv in der deutschen Literatur*, z której wyszedł tylko fragment, rzadkość bibliograficzna, bo cały nakład zniszczony. Wykładał filologię niemiecką na Uniwersytecie w Warszawie podczas pierwszej wojny światowej. Był również polonistą, dał szereg przyczynków w programach gimnazjów samborskiego i IV lwowskiego na temat wpływów romantyzmu niemieckiego na polski.

Świetnie się zapowiadał jako germanista Jan Bołoz Antoniewicz (1858—1922), potem historyk sztuki, docent historii sztuki w Monachium, profesor Uniwersytetu we Lwowie. Z początku studiował prawo, potem germanistykę i romanistykę w Krakowie, Wrocławiu i Monachium. Jako pracę doktorską przedłożył studium *Die Entstehung des Schillerschen Demetrius*. Prace ogłaszał w *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte, Deutsche Literaturdenkmale*

des XVIII. u. XIX. Jh., Deutsche Nationalliteratur. Zajmował się Wagnerem i jego teorią dramatu muzycznego. Znajomość swą literatury pogłębił filozofią i estetyką poezji, po czym przeniósł się na pole badań sztuk plastycznych. W r. 1885 wydał w Pamiętniku Akademii Umiejętności (t. V) rozprawę *O średniowiecznych źródłach do rzeźb znajdujących się na szkatułce z kości słoniowej w skarbcu katedry na Wawelu*, wykazując głębokie przygotowanie filologiczne i znawstwo sztuki. Jest to praca programowa: zjawiska sztuki oceniał na szerokim tle ogólnej kultury ludzkiej, a filologia dawała mu często klucz do zrozumienia zagadnień sztuki. Ciekawy jest artykuł *Historia, filologia i historia sztuki* (Eos, Lwów 1896). Jeszcze dziś posiada wartość jego wydanie pism J. E. Schlegla (1719—49) w *Deutsche Literaturdenkmale des XVIII. u. XIX. Jh.* (nr 26).

Witold B a r e w i c z (1865—1911), profesor gimnazjalny, studiował filologię niemiecką we Lwowie i Wiedniu. Napisał wiele rozpraw i artykułów z germanistyki, filologii klasycznej i pedagogiki, umieszczonych w czasopismach polskich i niemieckich: *Goethes Egmont in Schillers Bearbeitung* (Spraw. Gimn. Franciszka Józefa we Lwowie, 1892); *Der Teufel in der Poesie* (sprawozdanie z pracy Matuszewskiego w *Osterreichisch-Ungarische Revue*, 1896); *Dramaty Schillera* (sprawozdanie z pracy Tarnowskiego w *Ateneum Warsz.*, 1896); *Goethes Naturgefühl* (Spraw. Gimn. w Drohobyczu, 1891); *Fr. Schiller i tzw. romantyka polska przed Mickiewiczem* (Spraw. Gimn. V we Lwowie, 1905); *Nauka języka niemieckiego w galicyjskich szkołach średnich* (Muzeum, 1902, 1904); *O wychowaniu estetycznym* (Muzeum 1905).

Józef C z e r n e c k i (1847—1929), profesor gimnazjalny, studiował germanistykę i filologię klasyczną na Uniwersytecie we Lwowie i Wiedniu, uczył w Tarnopolu i we Lwowie języka niemieckiego. Kiedy profesor Uniw. Lwowskiego Werner wystąpił z projektem, aby języka niemieckiego w szkołach galicyjskich uczyli rodowici Niemcy, Czerniecki podobnie jak Zipper zaprotestował w artykule drukowanym w Muzeum w r. 1889. Ciekawa jest praca *J. G. Seume, jego życie, dzieła i zasługi*.

A l f r e d J a h n e r (1860—1934), profesor gimnazjalny w Galicji (1885—1900), potem urzędnik w ministerstwie wiedeńskim, następnie wizytator we Lwowie. Doktorat na podstawie rozprawy: *Lenz Bearbeitung der Plautinischen Komödien*. Dla szkoły: *Przegląd dzieł Schillera i ocenie ich użyteczności pedagogicznej jako przedmiotu czytania*

i rozbioru w szkole średniej (Spraw. Gimn. IV. we Lwowie, 1891); *Gramatyka niemiecka* (7 wydań); *Podręcznik języka niemieckiego dla I klasy nowego typu*.

Jakub Walentyń Rollauer (ur. 1881), lwowski germanista, dyrektor Gimnazjum Ewangelickiego we Lwowie, napisał rozprawkę o domniemanym wpływie *Torquata Tassa* Goethego na Słowackiego: *Słowackiego Fantazy (Niepoprawni) a Tasso Goethego* (Księga pamiątkowa ku czci Słowackiego, Lwów 1909, t. II, s. 99—111). Na krótko przed ostatnią wojną ukazała się książka o Heinem pod pseudonimem Valentin; być może autorem jej jest Rollauer. W monumentalnej trzecztomowej *Deutsch-österreichische Literaturgeschichte* napisał Rollauer historię literatury niemieckiej w Galicji, skrupulatnie i ze znajomością rzeczy przedstawiając związek literatury niemieckiej z literaturą polską.

Herman Sternbach (1882—1942) studiował we Lwowie i Berlinie, profesor gimnazjalny w Galicji, docent na Uniwersytecie Lwowskim w latach od 1931—41, skończył samobójstwem w ghetcie. Był pośrednikiem między kulturą polską a niemiecką, pisał stałe sprawozdania do *Literarisches Echo* i do innych czasopism niemieckich i polskich. Wydał rozprawkę o Stefanie George (Neofilolog VIII, 1937); *Goethes Faust im polnischen Gewande* (Germanoslavica II). Tłumaczył z polskiego na język niemiecki i odwrotnie.

Karol Aleksander Zagajewski (ur. 1880), studia we Lwowie i Grazu, profesor gimnazjalny w Galicji, od r. 1916 lektor, od r. 1937 wizytator szkół. Napisał: *A. von Hallers Dichtersprache* (Quellen und Forschungen 105, Strassburg, Teubner, 1909); wydał kilka podręczników języka niemieckiego dla gimnazjów ogólnokształcących i szkół kupieckich; w różnych czasopismach fachowych, m. i. w *Neofilologu*, drukował liczne artykuły.

Zdzisław Franciszek Żygulski (ur. 1888), studia gimnazjalne w Samborze i we Lwowie. Uniwersytet zrazu we Lwowie pod R. M. Wernerem i Józefem Schatzem, potem w Wiedniu pod J. Minorem, J. Seemüllerem, A. Weilenem i i. Doktorat w r. 1914 na podstawie niedrukowanej rozprawy: *Über die Gleichnisse in den Gesprächen Goethes*, 1912 nauczyciel szkół średnich, przeważnie we Lwowie. W czerwcu 1939 habilitował się na Uniwersytecie we Lwowie z historii literatury niemieckiej na podstawie rozprawy: *Schillers tragisches Pathos*. W latach 1939—41 i 1944—5 docent etatowy Uniwersytetu Lwowskiego, od listopada 1945 profesor filologii niemieckiej na Uni-

wersytecie Łódzkim. Ważniejsze prace ogłoszone drukiem: 1) *Fr. Schillera Zbójcy* (wyd. Bibl. Narodowej); 2) *Fr. Schillera Dziewica Orleańska* (wyd. Bibl. Narod.); 3) *Andreas Gryphius Catharina von Georgien nach ihrer französischen Quelle untersucht* (Lwów 1932); rozprawa ta wskazuje właściwe źródło tej tragedii Gryphiusa, przez czas dłuższy nadaremno poszukiwane; 4) *Hellenizm Goethego* (Parnassus, Lwów 1932); 5) *Stefan George i jego koło* (Marchońt 1937); 6) *Zagadnienie formy wewnętrznej* (tamże); 7) *Schillers tragisches Pathos* (Lwów 1937); 8) *Tragedie Seneki a dramat nowożytny XIV—XVIII w.* (Tow. Naukowe we Lwowie, 1939). Oprócz tego liczne artykuły i recenzje w pismach periodycznych i codziennych. *O genealogii patosu Schillera* (Spraw. PAU XXXVII, 4 i 6, 1932) była już mowa poprzednio przy PAU.

Zaznaczyli się także pracami na polu germanistyki Andrzej Aliśkiewicz, Józef Fritz, Kazimierz Missona, Samuel W ag m a n.

Wpływy obce: klasyczne, romańskie, germańskie (niemieckie, angielskie, skandynawskie) u poetów polskich wykazują poloniści, tak np. z polonistów lwowskich J. Kleiner w swoich głębokich monografiach o naszych trzech wieszczach.

Ciekawe paralele między literaturą polską a niemiecką przeprowadzają Stefan Kawyn i Maks. Bienenstock. Kawyna praca podkreśla znaczenie ironii u dwóch różnych poetów, polskiego i niemieckiego: *Słowacki — Heine (Beniowski — Niemcy, baśń zimowa) paralela* (Archiwum Tow. Naukowego we Lwowie, Wydział Filologiczny, t. III, z. 2, 1930); przedtem *Słowacki — Heine* (Ruch Lit., 1929, nr 6). — Maks. Bienenstock w rozprawie *O wpływie niemieckim na twórczość Słowackiego uwag kilka* (Księga pamiątkowa ku czci J. Słowackiego, Lwów 1909, t. III) wykazuje wpływ Schillera i Goethego a także Heinego na poetę polskiego.

Żargon Żydów w Polsce to dialekt niemiecki (wschodnio-niemiecki i południowo-niemiecki ze Śląska, Bawarii, Czech), jak to przedstawia ściśle J a k u b W i l l e r w artykule *Żargon żydowski na ziemiach polskich* (Encyklopedia Polska A. U., Język polski i jego historia, Kraków 1915, t. III 395—424) i *Die galizisch-jüdische Mundart unter Zugrundelegung der Mundart von Lemberg. Laut-, Wortbildungs- u. Formenlehre* (dysertacja lwowska 1909/10, rękopis).

Anglistykę we Lwowie przedstawiał od 1924 Władysław Tarnawski (ur. 1886), który po śmierci Dyboskiego objął w jesieni 1945 katedrę w Krakowie.

Znakomite przekłady dali profesorowie Uniwersytetu Lwowskiego: poeta J. Kasprówic i romanista E. Porębowicz; prawnik L. Piniński napisał ciekawą monografię o Szekspirze.

XIII. Germaniści warszawscy.

Początki germanistyki warszawskiej sięgały lat siedemdziesiątych. W Szkole Głównej, a potem na Uniwersytecie Warszawskim za czasów rosyjskich wykładał germanistykę Fr. H. Lewestam. Urodził się w r. 1817 w Hamburgu. Ojciec jego rodem z Danii osiadł w Warszawie. Rozpocząwszy nauki w liceum warszawskim, kończył je w Flensburgu (Szlewiz), skąd udał się na Uniwersytet Berliński, który ukończył ze stopniem doktora filozofii w r. 1839. W r. 1840 udał się do Paryża, gdzie słuchał wykładów w Sorbonie i Collège de France. Był współpracownikiem różnych wydawnictw. Mianowany w r. 1866 profesorem literatury powszechnej w Szkole Głównej, utrzymał się na tym stanowisku także po przekształceniu tej instytucji na Uniwersytet, obroniwszy napisaną w tym celu w języku rosyjskim rozprawę o sagach skandynawskich. Głównym jego dziełem jest *Historia literatury powszechnej* (4 tomy, Warszawa 1863—6).

Z wielu pracowników na polu historii literatury niemieckiej wymienię przykładowo dwóch: T. Jeske-Choińskiego i P. Chmielowskiego.

Poznańczyk Teodor Jeske-Choiński (1854—1920), znany powieściopisarz, studiował na Uniwersytecie we Wrocławiu, w Pradze i w Wiedniu; znał dobrze literaturę niemiecką i francuską, jak widać z kilku rozpraw pisanych jasno i dobitnie w duchu konserwatywnym: *Główne prądy tendencyjnej powieści niemieckiej* (Niwa, 1881), *Dramat niemiecki XIX w.* (1883), *Epopeja rycerska Niemców* (1884), *Henryk Heine* (1885).

Znakomity historyk literatury polskiej Piotr Chmielowski (1848—1904) już w r. 1867 pomieszczał w Przeglądzie Tygodniowym sprawozdania z literatury niemieckiej. Jeszcze przed wyjazdem do Lipska zapoznał się z nowymi kierunkami myśli filozoficznej i nauk w Niemczech, Francji i Anglii. W Ateneum z r. 1878 daje zarys bio-

graficzno-literacki *Goethe*, a w Bibliotece Najcenniejszych Utworów przekład *Wilhelma Meistra* Goethego.

Po *Petzoldzie*, który wykładał na Uniwersytecie w Warszawie podczas pierwszej wojny światowej, katedrę germanistyki objął *Zygmunt Łempicki* (1886—1943). Germanistykę studiował na Uniwersytecie Lwowskim u R. M. Wenera, filozofię ścisłą u K. Twardowskiego, któremu zawdzięcza wyrobienie myślowe oraz umiejętność jasnego stawiania problemów. Po doktoracie w r. 1908 studiował w Berlinie u wybitnego historyka literatury niemieckiej *Ericha Schmidta* i w Getyndze u znakomitego filologa *Edwarda Schrödera*. Mimo że jego lwowski profesor R. M. Werner był zwolennikiem kierunku pozytywistycznego szkoły *W. Scherera*, poszedł *Łempicki* inną drogą, za *Fr. Gundolfem* (*Szekspir*) i *Ungerem* (*J. Hamann*), którzy wychodzili z filozofii i estetyki *Diltheya*. *Łempicki* ogłosił w r. 1912 w *Przeglądzie Literackim* recenzję z pracy *M. Manna* pt. *Rozwój syntezy literackiej od jej początku do Gervinusa* (1911). Tu poruszył temat z historii nauki o literaturze. Zgadza się z *Mannem* co do przełomowego znaczenia *Herdera*, ale jednocześnie zwraca uwagę na zależność tego pisarza od *Leibniza* i *Shaftesbury'ego*. W filozofii *Leibniza* dwa momenty decydowały o jej epokowym znaczeniu dla rozwoju historii literatury, tj. zasada indywidualności i pojęcie organizmu. Natomiast pod wpływem *Shaftesbury'ego* pojmowano dzieła sztuki jako żywe organiczne twory, posiadające formę wewnętrzną. Obszerna rozprawa o *Diltheyu* (*Przegl. Filozoficzny*, 1914) ma przede wszystkim charakter informacyjny.

Dzielo *Łempickiego* *Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft bis zum Ende des XVIII. Jhs.* (*Getynga* 1920) wchodzi w dziedzinę przedtem niemal niekniętą nawet przez niemieckich badaczy. Ta część obejmuje zaczątki, założenia, powstanie i rozbudowę nauki o literaturze poprzez wieki średnie, humanizm, reformację, wiek XVII i XVIII aż do *Herdera* włącznie. Niestety druga część, mająca objąć romantyzm i szkołę historyczną, epokę *Gervinusa* aż po dobę dzisiejszą, nie wyszła. Praca ta po raz pierwszy dała retrospektywny pogląd na rozwój nauki, która w następnych latach miała się bujnie rozwinąć. *Łempicki* stał się autorytetem w dziedzinie wiedzy o literaturze, tak że w kilka lat później powierzono mu opracowanie podstawowych artykułów o nauce literatury w najpoważniejszym leksykonie specjalnym (*P. Merker und W. Stammler, Reallexikon der deutschen Literaturgeschichte*, Berlin 1925—31). Są to: *Literarische*

Kritik, Literaturhistoriker, Literaturgeschichtsschreibung, Literaturwissenschaft, Vergleichende Literaturgeschichte.

Łempicki habilitował się w r. 1916 na Uniwersytecie Jagiellońskim, w r. 1919 został profesorem języka i literatury niemieckiej na Uniwersytecie Warszawskim. Oprócz studium literackiego *Immermanns Weltanschauung* (Berlin 1910) z prac czysto filologicznych ogłosił: *Zasadnicze problemy współczesnego językoznawstwa* (Lwów 1920); *O monoftongizacji starowysokoniemieckiej* (Prace Filologiczne, 1921); w artykule *Podania o bohaterach* nawiązuje do nowych poglądów na genezę epiki bohaterskiej rozwiniętych przez Kera i Heuslera. W książce *Renesans, oświecenie i romantyzm* (1923) przedstawia różne poglądy na genezę i istotę tych prądów. W artykule *Bücherwelt und wirkliche Welt* (Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft, 1925) oświetla również ten problem. W rozprawie *W sprawie uzasadnienia poetyki czystej* (Książka pamiątkowa ku czci profesora K. Twardowskiego, Przegląd Filozoficzny XXIII) oddala się Łempicki od Diltheya stanowiska psychologiczno-estetycznego, a zbliża się do fenomenologa Husserla, zwalczającego psychologizm zarówno w logice jak i estetyce, i podkreśla R. Heinzla teorię opisu dzieł literackich.

Ważna jest recenzja pracy O. Walzla *Gehalt und Gestalt im Kunstwerk des Dichters* (Zeitschrift für Deutsche Philologie, LIII), rozprawka polska *Osnowa, wątek, motyw* (Lwów 1926), *Pozytywizm, idealizm i neopozytywizm w historii literatury* (Spraw. PAU XLIV, 1939). Łempicki, umysł żywy i wszechstronny, pracował w trzech kierunkach: 1) nad krytyką literacką w Niemczech (*Geschichte der deutschen Literaturwissenschaft*), 2) nad ujęciem powstania i rozwoju wielkich prądów intelektualnych w Europie, jak renesans, oświecenie, romantyzm, 3) nad teorią literacką i nad stylistyką i tu osiągnął wyjątkowo świetne rezultaty. Ważkie zagadnienia twórczości duchowej zajmowały przede wszystkim Łempickiego, zaciętego wroga suchej erudycji, znawcę dawnych wieków, a rozumiejącego jasno i trafnie prądy literatury współczesnej (por. Wędkiewicz *La philologie occidentale*).

Łempicki jako germanista był bliższy filozofii niż filologii i historii literatury; główne jego prace dotyczą teorii nauki o literaturze i w tym zakresie osiągnął poważne rezultaty, znane nie tylko w Polsce, lecz również w Niemczech. Znawca swego przedmiotu, ściśle i głęboko wnikał w problemy estetyczne, nader trudne, a równocze-

śnie popularyzował te wiadomości o dawnych i współczesnych prądach w różnych dziedzinach, a zwłaszcza w teoriach nauki o literaturze na tle filozoficznych i estetycznych poglądów, nie tylko niemieckich, lecz także europejskich. Był wybitnym germanistą, a równocześnie znakomitym estetykiem i teoretykiem nauki o literaturze. Spis pierwszych prac w Roczniku PAU 1926/27, Kraków 1928, s. XVII.

Profesor Wolnej Wszechnicy Gabriel Korbut był autorem cennej w swoim czasie rozprawy *Niemczyzna w języku polskim. Wyrazy niemieckie w języku polskim pod względem językowym i cywilizacyjnym* (Prace Filologiczne IV, 1893, drugie wydanie Warszawa 1935, s. VII + 181).

Znakomity fonetyk Tytus Benni wydał ortofonię angielską i ortofonię niemiecką, nadto różne podręczniki do nauki języka angielskiego.

Uczniami Z. Łempickiego byli: K. Grundmann, J. Piprek, E. Elgert, Klara Trenkler, F. Jungman, St. Sawicki, St. Helsztyński, Anna Steinberg, J. Grünbaum.

K. Grundmann dał ciekawy artykuł: *Die Entdeckung des Biedermeier in der Literatur* (Neofilolog VI, 1935, s. 212—32), gdzie mówi o odkryciu stylu biedermeier w historii sztuki i w literaturze.

J. Piprek, przed wojną profesor gimnazjalny w Warszawie, obecnie wykładający na Uniwersytecie Wrocławskim, wydrukował w Neofilologu kilka cennych rozpraw: *Neue Strömungen in der deutschen Dichtung der Gegenwart* (VII, 1935, s. 96—105); *Kolbenheyers Paracelsus-Trilogie als Ausdruck des deutschen Volksgeistes* (VII, 1936, s. 125—36); *Des Dichters Sendung im heutigen Deutschland* (VIII, 1937, s. 86—96); *Gerhart Hauptmann* (IX, 1938, s. 77—84). Oprócz tego umieszczał w Neofilologu sporo sprawozdań z książek i czasopism polskich i niemieckich, wrażenia z podróży do Niemiec, artykuły z dydaktyki języka niemieckiego, a z M. Friedländerem: *Pokłosie rocznicy śmierci Goethego w Polsce* (III, 1932, s. 135—142).

Klara Trenkler dała cenne: *Studien über den Gebrauch des Partizips in Goethes Dichtersprache* (Prace Filologiczne XI, 1927, s. 290—429), zupełnie inaczej ujęte niż praca Niemki Elisabeth Matthes: *Der Gebrauch des Partizips bei Goethe* (Giessen 1926).

W Pracach Filologicznych sporo materiału do historii języka niemieckiego i wpływów literackich niemieckich w Polsce dają:

A. A. Kryński, J. Karłowicz, L. Malinowski, St. Dobrzycki, a przede wszystkim A. Brückner.

Z dawniejszego pokolenia najczęściej pisał o literaturze niemieckiej (*Młodość Goethego*) i tłumaczył Ludwik Jenike, długoletni redaktor Tygodnika Ilustrowanego. Tłumaczył Goethego liryki, *Tassa*, *Ifigenię*, *Hermana i Dorotę*, *Reineke lisa*, *Fausta* (I część z wyjątkami z drugiej), *Egmonta*, *Z mojego życia*, *Pandorę*; również Körnera *Zrinniego*.

Ferdynand Hoesick napisał obszerną monografię pt. *Goethe i najpiękniejsze dni w jego życiu 1814—1832* (1931).

XIV. Anglistyka w Warszawie.

Feliks Jezierski (1817—1901), pedagog, filozof, tłumacz z niemieckiego a przede wszystkim z angielskiego, krytyk i historyk literatury, studiował w Moskwie, w Jenie, w Getyndze, Heidelbergu i Berlinie. Pięknie tłumaczył utwory poetyczne angielsko-amerykańskie Longfellowa *Złotą Legendę* (1857), *Ewangelinę* (1857), *Dumę o Hiavacie* (1861), Fulhama *Białą Górę* (1859), Arnolda *Sorab i Rustem* (1862). Z filozofii angielskiej napisał rozprawę o Dugaldzie Stewarcie i filozofii szkockiej (Biblioteka Warszawska, 1860, t. II). W Bibliotece Warszawskiej pomieścił bardzo wiele artykułów z zakresu literatur zagranicznych, zwłaszcza zaś angielskiej. Osobno ogłosił pierwszy u nas całkowity przekład *Fausta* Goethego (obie części, Warszawa 1880) i przekład *Prometeusza rozpiętanego* Shelleya. Znakomicie opracował historię literatury angielskiej od w. XVI do połowy w. XVIII w zbiorowym wydawnictwie *Dziejów literatury powszechnej*, ogłaszanym w Warszawie. Wiele artykułów jego znajduje się w Wielkiej Encyklopedii Powszechnej Ilustrowanej, mianowicie z dziedziny literatury angielskiej. Z przekładów jego prozą ważne są: Brandesa *Główne prądy literatury wieku XIX*, Langego drugi tom *Historii filozofii materialistycznej*, Berkeleya *Rzecz o zasadach poznania* (1890). Jezierski zawsze starał się wnikać głęboko w problemy, a nie powtarzać rzeczy znanych.

Henryk Struve, filozof i estetyk (1840—1912), profesor Szkoły Głównej a następnie Uniwersytetu Warszawskiego (1863—1903), napisał studium: *Hamlet. Eine Charakter-Studie* (1876).

Pierwszym anglistą na zreformowanym Uniwersytecie Warszawskim był Andrzej Tretiak (1886—1944), autor licznych prac

i artykułów, nie tak wszechstronny jak Dyboski, ale bardziej podkreślający piękno poezji angielskiej. Główne jego prace: *John Harington* (Rozpr. Wydz. Filol. A. U. XLVIII, 1911); *Literatura angielska w okresie romantyzmu (1798—1831)* (Lwów 1928); *Lord Byron* (1930); w Bibliotece Narodowej opracował: Szekspira *Burzę* (1921), *Makbeta* (1921), *Hamleta* (1922), *Króla Lira* (1922), *Otella* (1926), Byrona powieści poetyckie (1924), *Manfreda* i *Kaina* (1928), W. Scotta *Waverley* (1929). Przełożył i skomentował: Ralfa Waldo Emersona *Szkice* (przedmowa Artura Górskiego, Warszawa 1933). W Neofilologu zamieścił artykuły: *John Galsworthy Saga o Forsytach* (VI, 1935); *Kompozycja dramatu Pippa passes A. Browninga jako wyraz epoki. Szkic metodologiczny* (VI, 1935); *Socjologiczne podstawy rozwoju dramatu angielskiego XX w.* (IX, 1938). Liczne artykuły w Przeglądzie Warszawskim, w Przeglądzie Współczesnym i innych czasopiśmiech. Oprócz Szekspira, Byrona, romantyki studiował współczesną poezję angielską, pociągała go mistyka (W. Blake) i tendencje katolickie w Anglii (Chesterton, H. Belloc).

Uczniowie Tretiaka to A. Mikułowski i A. Prejbisz.

Tadeusz Grzebieniowski, docent języka i literatury angielskiej na U. J., profesor Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, zastępca profesora na Uniwersytecie Łódzkim. Urodzony w r. 1894, studia odbywa w Krakowie, w latach 1914—9 bierze udział w wojnie światowej, następnie jest w niewoli rosyjskiej, w latach 1919—21 w koloniach brytyjskich (Indie), w latach 1923—4 w Anglii i Francji. Praca doktorska: *Józef Addison, krytyk literatury*, praca habilitacyjna: *Anglia i Polska. Stosunki kulturalne i polityczne w w. XIX*. Drukowane fragmenty tej pracy: *Anglia wobec sprawy polskiej. U psychologicznych podstaw zagadnienia* (Przegląd Współczesny, 1939); *Sprawa polska w zwierciadle prasy angielskiej w w. XIX* (tamże, 1939); *Polska misja lorda Durhama* (odbitka z Drogi, 1935); to samo po angielsku w *Slavonic Review*, 1935); *Ćwierćwiecze stosunków polsko-angielskich 1831—1856* (Droga, 1931); *Angielskie sympatie polityczne* (Wiedza i Życie, 1938); *Z dziejów emigracji polskiej w Anglii* (tamże 1939). Szereg dłuższych artykułów (zamieszczonych w Gazecie Polskiej, 1936—9), np. artykuł *O pobycie Kościuszki w Anglii i reakcji angielskiej opinii publicznej*. Osobno wyszły: *Historia literatury północno-amerykańskiej* (Literatura Powszechna, wyd. Trzaski, Everta, Michalskiego); *Antologia literatury angielskiej*; *Antologia literatury amerykańskiej* (w tej samej firmie); *Irlandia współ-*

czesna. *Polityka — kultura — literatura* (Warszawa 1935, rozszerzona odbitka z Drogi, 1934—5). Szkice ze współczesnej literatury angielskiej np. *Th. Hardy, G. Meredith, J. Galsworthy* (Droga, 1928), 1929); *O lepsze porozumienie z Anglią i Ameryką* (odbitka z Pamiętnika 30-lecia Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, 1938). Artykuły w Tygodniku Ilustrowanym, miesięczniku Teatr itd., Neofilologu, gdzie szereg recenzji o pracach Dyboskiego, Tarnawskiego, Massey'a, Helsztyńskiego, Jonesa.

Wacław Borowy (ur. 1890), jeden z najwybitniejszych współczesnych krytyków literackich, profesor historii literatury polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, przeprowadzał rozległe studia nad dziejami stosunków Polski z Anglią, wykładał w School of Slavonic and East European Studies w Uniwersytecie w Londynie. W swych pracach z literatury polskiej uwzględnia zawsze literaturę angielską. Ważne dla nas są: *O wpływach i zależnościach literackich* (1921); *O tragizmie szekspirowskim; Gilbert Keith Chesterton* (Kraków 1929); o *T. S. Eliocie* (1936); *J. Conrad sędzią polskiego przekładu swojej noweli Il Conde* (Spraw. PAU XLVIII, 1947); daje tu poprawki samego Conrada do przekładu L. Piwińskiego (Przegląd Warszawski nr 14, listopad 1922). Borowy był od 1921 redaktorem Przeglądu Warszawskiego.

Stanisław Helsztyński, docent filologii angielskiej na Uniwersytecie Warszawskim, tłumacz arcydzieł literatury angielskiej, autor licznych studiów krytycznych o pisarzach angielskich, drukowanych głównie w Wiadomościach Literackich, oddzielnie wydał antologię własnych przekładów poetów angielskich w. XX (1929) i opracował komentarze do wydań Szekspira w Wielkiej Bibliotece. Praca *Od Szekspira do Joyce'a* (Warszawa 1939, drugie wyd. 1948) zawiera szereg cennych szkiców o Szekspirze, Miltonie, Percym, Byronie, peanach i satyrykach Westminsteru, egzotyźmie powieści anglosaskiej, regionalizmie Anglosasów, J. Galsworthym, Kiplingu, poetach angielskich i amerykańskich w. XX, W. Whitmanie, laureatach Nobla, J. Joyce'm. Ciekawe jest jego studium *Stanislas Przybyszewski and Scandinavia*. (Baltic and Scandinavian Countries, styczeń 1937).

Julian Krzyżanowski, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, historyk literatury polskiej, wykazuje gruntowną znajomość literatury niemieckiej i angielskiej, bada wpływy literatur zachodnich w piśmiennictwie polskim, zwłaszcza w powieści.

XV. Skandynawistyka.

Joachim Lelewel przetłumaczył i objaśnił *Eddę* (1807, drugie wydanie 1828). J. Kleiner wykazuje reminiscencje z *Eddy* w dziełach Słowackiego w monografii o tym poecie (II, 1925, s. 319 i n.). Dziś tłumaczenie Lelewela nie wystarcza (por. St. Dobrzyckiego *Skandynawizm przed Lelewelem*, Spraw. Gimnazjum w Rzeszowie, 1901).

Pierwszym i dotąd jedynym skandynawistą polskim na miarę europejską był St. Sawicki. Miał gruntowne studia germanistyczne i skandynawistyczne. Może pod wpływem Łempickiego wszedł w poetykę i stylistykę, jak widać ze studium o Gotfrydzie ze Sztrasburga i Mateuszu z Linköping, a zwłaszcza z monografii o *Eufemia-Visor*. W pracach skandynawistycznych nawiązuje zawsze do Polski i Słowiańszczyzny, podając tłumaczenie polskie czy motywy lub etymologie polskie i słowiańskie. Znał dobrze literaturę skandynawską, niemiecką, francuską i klasyczną. Nie ograniczał się do samej tylko filologii i historii literatury, ale ujmował całe życie kulturalne Skandynawii. Dał już solidne prace, przede wszystkim przełomową *Eufemia-Visor*, w przyszłości podniosłby z pewnością polską zaniechaną skandynawistykę na wyżyny europejskie. Podczas powstania warszawskiego w r. 1944 po poddaniu się zginął zastrzelony z tyłu przez Niemca. Sawicki oprócz dwóch wymienionych prac o Gotfrydzie ze Sztrasburga (*Gottfried von Strassburg und die Poetik des Mittelalters*, Germanische Studien, zesz. 124, Berlin 1932) i o *Eufemia-Visor* (*Die Eufemia-Visor. Stilstudien zur nordischen Literatur des Mittelalters*, Lunds Vetenskapssamfundets Skrifter, 1939), wydrukował przeszło 30 rozpraw i artykułów naukowych i popularnych w polskich i zagranicznych czasopismach ściśle naukowych i przeznaczonych dla szerszej publiczności. Są to: *Średniowieczna poetyka w stosunku do praktyki poetyckiej* (Spraw. PAU XXXVI, 1931), wydanie kilku listów Przybyszewskiego i Skandynawów do polskiego pisarza, artykuły o Björnsonie i Polsce, wydanie listu O. J. Bierbauma do Arne Garborga, *Jonas Lie o Polsce*, *Werner von Heidenstam*, o źródłach staronordyjskich (krytyka pracy L. Koczego: *Polska i Skandynawia za pierwszych Piastów*), o duńskiej kulturze, o poetyce i retoryce Mateusza z Linköping, o Skandynawii, o katedrach nordyckiej filologii w Skandynawii, o lechickich nazwach miejscowych w południowej Danii, na wyspach Lolland i Falster, o imieniu Ypper bajecznego króla Upsali, o podobieństwach i różni-

cach w strukturze kultur skandynawskich. Sawicki tłumaczył baśnie Andersena (ze St. Beylinem), Sigurda Eltjara, Knytlingasaga dla Monumenta Poloniae maritima, pisał o duńskim i niemieckim Laurinie, o współczesnej literaturze skandynawskiej, o Danii, Norwegii i Islandii.

Zasługi wielkie dla zbliżenia kulturalnego polsko-skandynawskiego ma Instytut Bałtycki (raz w Toruniu, raz w Bydgoszczy, raz w Gdańsku), który rozporządza dwoma organami: polskim (Jantar) i angielskim (Baltic and Scandinavian Countries). Kierownikiem Instytutu jest J. Borowik.

Instytut Zachodnio-słowiański pod redakcją M. Rudnickiego obejmuje w swych pracach stosunki językowe i kulturalne słowiańsko-germańskie. Roczniki Slavia Occidentalis zawierają przebogaty materiał w 18 tomach do r. 1947.

XVI. Germanistyka w Poznaniu.

Pierwszym germanistą na katedrze Uniwersytetu Poznańskiego był A. Kleczkowski (1919—33), który miał szereg uczniów, jak doc. H. Anders, doc. Z. Dziegiecka, P. Miętkiewicz, St. Kubica, Stypa, Kurpisz, E. Hege, Fr. Böhm, W. Łazarewicz, Kutzner i wielu innych. O jego pracach naukowych była mowa poprzednio przy Krakowie, o pracach Dziegieckiej także przy Krakowie, o Andersie będzie mowa przy Wilnie.

Następcą A. Kleczkowskiego na katedrze w Poznaniu został Jan Berger, uczeń W. Creizenacha w Krakowie i E. Schmidta w Berlinie. Z początku był profesorem gimnazjalnym we Lwowie, po wojnie w Poznaniu. Habilitował się w Poznaniu na podstawie pracy *Grabbe i romantyka* (Prace Kom. Filologicznej Pozn. Tow. Przyj. Nauk, 1932). Następną pracą o J. Büchnerze była drukowana także w Pracach Kom. Filologicznej Pozn. Tow. Przyj. Nauk (1934). Berger wydał wykłady Kasprowicza o prometeizmie, a przede wszystkim: *Przekłady Kasprowicza. Część I. Poezja niemiecka* (Pozn. Tow. Przyj. Nauk XII, 1948).

Cenne są jego artykuły: *Monografia O. Forsta-Battaglii o Nestroyu* (Przegląd Współczesny, 1933); *Szkodliwa książka. Historia literatury niemieckiej Doubka* (tamże 1935); *Nowe drogi teatru niemieckiego* (tamże 1935); *Niemcy współczesne zdobywające przeszłość* (tamże 1936); *Dramat i teatr w pierwszych latach trzeciej Rzeszy*

(tamże 1936). Berger jest gruntownym znawcą nowszej literatury niemieckiej i w tym kierunku idą prace jego i prace jego uczniów.

L. Zabrocki daje ciekawy artykuł językowy *Uwagi o rozwoju wygłosu w gockim i nordyjskim w zakresie samogłosek długich i dyf-tongów* (Spraw. Pozn. Tow. Przyj. Nauk za III i IV kwartał 1947).

Uczennica A. Kleczkowskiego Z. Dziegiecka oprócz artykułów i tłumaczeń napisała dwie prace: doktorską: *Die Germanisierung der Ortsnamen in Grosspolen* (Slavia Occidentalis, 1928), która w tym zakresie do dziś dnia jest podstawową, i pracę habilitacyjną: *Marie von Ebner-Eschenbachs künstlerische Tätigkeit* (wyjątek w Spraw. PAU XLVIII, 1947).

Stefan Kubica studiował germanistykę w Poznaniu i Pradze. Zajmował się tekstem niemieckim Psalterza floriańskiego: *Die deutsche Sprache des Florianer Psalters* (Poznań 1929); *Zur deutschen Sprache des Florianer Psalters* (Archivum Neophilologicum I, Kraków 1929—30); *Psalterz floriański łacińsko-polsko-niemiecki* (rękopis Biblioteki Narodowej w Warszawie wydali R. Ganszyniec, W. Taszycki, St. Kubica, staraniem i pod redakcją L. Bernackiego, Lwów 1939). Kubica wydał tu wzorowo tylko tekst niemiecki z uwagami u dołu; w drugiej części dzieła miało być opracowanie językowe i wnioski co do pochodzenia i czasu tego tekstu przygotowanego dla królowej Jadwigi, co zaznaczył autor za ledwie w dwu szkicach z r. 1929. Praca prawie na ukończeniu przepadła w Rydzynie w jesieni 1939. Podczas ostatniej wojny opracował Kubica częścią w Krakowie, częścią we Lwowie redakcje niemieckie pisanych w Polsce lub dla Polski orytyli magdebur-skich.

XVII. Skandynawistyka w Poznaniu.

Skandynawistyka w Poznaniu miała silną tradycję dzięki rodzinie szwedzko-polskiej Engeströmów. Wawrzyniec hr. Engeström-Benzelstjerna (1829—1908), wnuk posła szwedzkiego w Polsce a potem kanclerza Szwecji i Norwegii, literat, od r. 1880 sekretarz Pozn. Tow. Przyjaciół Nauk, zaznajamiał wzajemnie obie swe ojczyzny, Szwecję i Polskę, tłumaczył autorów szwedzkich i pisał studia o nich.

Pierwszą lektorką języka duńskiego w Poznaniu była Dunka Ingeborg Stemann, która napisała podręcznik języka duńskiego dla Polaków i książkę o Danii. Po niej objął lektorat duński i szwedzki Fr. Böhm, który wydrukował kilka artykułów z zakresu skandyna-

wistyki, jak np. o poecie duńskim Blicherze, o H. Ibsenie, o stosunkach literackich polsko-szwedzkich i inne.

XVIII. Anglistyka poznańska.

W Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk były zawsze silne wpływy angielskie. Przedstawicielem ich był przede wszystkim St. Koźmian, prezes Towarzystwa i tłumacz Szekspira. Pierwszym jednak ściśle naukowym anglistą jest tu Anglik B. W. A. Massey, autor gruntownych prac o epitetach złożonych u Shelleya, Keatsa i Browninga i o nazwach ryb w języku angielskim, prac drukowanych w Rozprawach Pozn. Tow. Przyj. Nauk. Massey pracuje dla Polski już przeszło 25 lat i wykształcił szereg polskich anglistów. W Neofilologu mamy kilka jego artykułów odnoszących się do nauki języka angielskiego w szkołach średnich. Ponadto informował on Polskę w czasopismach o organizacji nauki i uniwersytetów w Anglii.

Lektor języka angielskiego na Uniwersytecie Poznańskim Marian Zygfryd Arend zajmował się specjalnie fonetyką angielską. Wydał przede wszystkim pracę: *O wymawianiu angielskim* (Poznań 1928), a razem z Dyboskim w r. 1936 wierszowaną parafrazę z w. XV traktatu Vegetiusa *Knyghthode and Bataile*. Zginął podczas ostatniej wojny, zamordowany przez Niemców w Warszawie.

St. Landówna w pracy *Legenda o Byronie w Polsce 1816—63* (Sprawozdania Pozn. Tow. Przyj. Nauk nr 2, 37 za III i IV kwartał 1947) przedstawia percepcję tego angielskiego poety u nas.

XIX. Germanistyka w Wilnie.

Wymienię tylko czterech: Krystiana Lacha-Szyrmę, Juliana Klaczkę, F. A. Doubka i Henryka Andersa.

Krystian Lach-Szyrma (1791—1866) po ukończeniu gimnazjum w Królewcu był wychowawcą Uniwersytetu w Wilnie, który ukończył w r. 1813. Przez lat 10 był u Czartoryskich przy Adamie Konstantym, synu księcia Konstantego, z którym odbywał podróże do Francji, Anglii i Szwecji. Wróciwszy do kraju w r. 1824 został profesorem języka i literatury angielskiej w szkole przygotowawczej do Instytutu Politechnicznego, a od r. 1825 był profesorem filozofii w Uniwersytecie Warszawskim. Brał czynny udział w powstaniu w r. 1831, skutkiem czego opuścił Polskę i osiadł w Anglii, gdzie zajmował się

literaturą angielską. Ogłosił drukiem *Letters literary and political of Poland* (Edynburg 1823), *Anglia i Szkocja* (3 tomy, Warszawa 1828), *Książkę wypisów angielskich z słownikiem dla użytku młodzieży Instytutu Politechnicznego* (tamże 1828), przekład angielski Mickiewicza *Ksiąg narodu i pielgrzymstwa polskiego* (*The book of Pilgrimage*, Londyn 1833) i *Copernicus and his native Land* (Londyn 1844).

Julian Klaczko (1825—1906), rodem z Wilna, wybitny pisarz polski, świetny stylista, publicysta i esteta sławy europejskiej, pisał po hebrajsku, polsku, niemiecku i francusku. Uniwersytet ukończył w Królewcu (1843—7), studiując u filozofa Rosenkranza i filologa klasycznego Lobecka. Potem pisywał do *Deutsche Zeitung* historyka Gervinusa w Heidelbergu. Pierwszą jego pracą krytyczną po polsku była *Lenora i Ucieczka* (drukowana w r. 1853 w Pokłosiu w Lesznie). Tu chciał Klaczko wykazać wyższość Polaka Mickiewicza nad Niemcem Bürgerem. W *Revue Contemporaine* drukuje Klaczko sprawozdania krytyczne z najświeższych wydawnictw niemieckich, np. z dzieła Düntzera o *Fauście* Goethego, z prac Biedermanna, Eichendorffa, w *Revue de Paris* o H. Heinem.

Zastępcą profesora filologii niemieckiej na Uniwersytecie Wileńskim był przed ostatnią wojną Niemiec F. A. D o u b e k. Napisał (po niemiecku) niezłą pracę o księdze ławników niemieckiej gminy Krzemienica koło Łącuta w Małopolsce i słabą (po polsku) *Historię literatury niemieckiej* (Evert-Trzaska-Michalski).

Po Doubku wykładał w Wilnie Henryk Anders, Niemiec ze Swarzędza koło Poznania. Studia z zakresu germanistyki odbył na Uniwersytecie Poznańskim, doktorat na podstawie pracy koło rekonstrukcji drugiej części *Słownika wilamowskiego* Mojmira, habilitacja na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie pracy *Poznański język niemiecki w wiekach średnich*. Następnie został zastępcą profesora na Uniwersytecie Wileńskim. W r. 1939 walczył jako oficer rezerwowo w wojsku polskim, potem był nauczycielem w Łodzi, następnie jako Niemiec służył w wojsku niemieckim i padł pod Leningradem. Był Niemcem, ale pracował rzetelnie dla Polski, oddając się w Wilnie zupełnie tylko filologii niemieckiej i młodzieży polskiej.

Kiedy druga połowa *Słownika* Mojmira w opracowaniu Kleczkowskiego zginęła, Anders na wezwanie swego nauczyciela zajął się rekonstrukcją tego obszernego dzieła, był razem z Kleczkowskim w Wilamowicach i dokończył *Słownik*, a kiedy stary manuskrypt się znalazł, jeszcze raz przerobił swoje dopełnienie i znale-

ziona drugą część Mojmira w opracowaniu Kleczkowskiego. Ta druga część jest znacznie lepsza od pierwszej. I tak Wilamowice mają wyjątkową monografię: *H. Mojmir, Wörterbuch der deutschen Mundart von Wilamowice*, I. Teil bearbeitet von A. Kleczkowski oraz II. Teil bearbeitet von A. Kleczkowski und H. Anders (Prace Komisji Językowej PAU nr 18, 1930—6).

Inne prace Andersa odnoszą się do filologii niemieckiej, dają transkrypcję i objaśnienia tekstów starych czy dialektycznych i fonetykę średniowiecznego języka niemieckiego w Polsce: w Poznańskim czy na Pomorzu. Autor czyta teksty wnikliwie, widzi błędy nawet u takich historyków średniowiecza, jak A. Warschauer lub K. Kaczmarczyk, i opierając się na własnym badaniu tekstu, stawia subtelne problemy fonetyczne. Wymienić należy jeszcze: *Das Hurübel. Ein frühneuhochdeutscher Druck aus dem XVI. Jh.* (Archivum Neophilologicum I, 1929—30); *Eine mittelalterliche Gittertür mit deutscher Inschrift in der evangelischen Kreuzkirche in Posen. Die Inschrift, ein ostmitteldeutsches Sprachdenkmal* (Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen, zes. 19); *Gedichte von Florian Biesik in der Mundart von Wilamowice* (Kraków 1933); *Der quantitative Lautstand mittelhochdeutscher kurzer Vokale in den deutschen Texten der Posener Ratsakten aus dem XV. Jh.* (Deutsche Wissenschaftliche Zeitschrift für Polen, zes. 26); *Eine schlesische Verkaufsurkunde aus dem J. 1454* (tamże, zes. 31); opracowanie języka niemieckiego w pracy L. Koczego *Księga Theudenkusa* (Towarzystwo Naukowe w Toruniu, Źródła do dziejów wojny 13-letniej, I).

Anders w kilku zaledwie latach pracy w Wilnie wykształcił szereg uczniów, którzy zajmowali się dialektami niemieckimi w Polsce, i starszą filologią niemiecką, a przede wszystkim G. Fossa, autora gruntownej rozprawy *Über den plattdeutschen Dialekt im Lipnoer Lande*.

W rocznikach Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Wilnie ukazały się prace H. Andersa *Das Posener Deutsch im Mittelalter I. Phonetik* (1938) i A. Mirowicza *Die Aspektfrage im Gotischen* (1935).

XX. Wydawnictwa polskie za granicą.

Niniejszy szkic o neofilologii w publikacjach Akademii Umiejętności i poza Akademią w Krakowie, we Lwowie, Warszawie, Poznaniu i Wilnie nie byłby kompletny bez wzmianki choćby najkrótszej

o zagranicy. Tak St. Koźmian, emigrant polski w Anglii w dobie polistopadowej, napisał dwutomowe dzieło *Anglia i Polska* (Poznań 1862); J. Klaczko działał w Heidelbergu, Paryżu i Wiedniu; Krystian Lach-Szyrma bawił lata w Anglii; major Bartłomiej Beniowski (1800—67) myślał o reformie ortografii angielskiej w Londynie; J. Conrad Korzeniowski po angielsku w swych powieściach wielbił morze; Aleksander von Oppeln-Bronikowski snuł powieści niemieckie z historii polskiej; St. Przybyszewski pisał z początku po niemiecku w Berlinie; T. Rittner był subtelnym pisarzem niemieckim i polskim równocześnie, zresztą żył w Wiedniu; A. Nossig pisał poezje po polsku i niemiecku; J. Fränkel jest profesorem germanistyki w Bernie szwajcarskim; w Wiedniu zajmowali się literaturą niemiecką J. Twardowski (*Goethe und Polen, Polen und Goethe*, Jahrbuch der Goethegesellschaft, 1933); B. Szarlitt (Nietzsche, Wagner), S. Goldscheider i wielu innych. Przede wszystkim działał w Petersburgu Wł. Spasowicz, który pisał w swoim Kraju o literaturze niemieckiej i angielskiej. Świetny filolog klasyczny T. Zieliński zajął się *Merlinem* Immermanna i często nawiązywał do literatury niemieckiej.

XXI. Bibliografia.

Najwięcej materiału do historii germanistyki w Polsce dostarczają publikacje PAU i innych polskich towarzystw naukowych, bibliografie, czasopisma (roczniki, kwartalniki, miesięczniki, tygodniki), dzienniki, programy szkół średnich, dysertacje doktorskie, tłumaczenia, antologie, encyklopedie, słowniki biograficzne, historie literatur poszczególnych i historie literatur powszechnych.

Miesięcznik *Neofilolog*, wychodzący w latach 1930—9 w Warszawie, był organem Polskiego Towarzystwa Neofilologicznego, poświęconym przede wszystkim nauczaniu języków żywych w polskiej szkole średniej.

Oprócz źródeł polskich, które przeważają, musi się uwzględnić niepolskie: niemieckie, holenderskie, angielskie, amerykańskie, skandynawskie (duńskie, szwedzkie, norweskie), francuskie, włoskie, ukraińskie i rosyjskie.

W tym szkicu informacyjnym o głównych pracach ściśle naukowych, wydanych zwłaszcza przez Akademię, i uwzględniającym

główne centra jak Kraków, Lwów, Warszawa, Lublin, Poznań, Toruń, Gdańsk, Wrocław, Berlin, Wilno, Kijów, Petersburg (potem Lenin-grad) — pomijam całą bibliografię szczegółową.

Osobno wymienię artykuły St. Wędkiewicza o skandynawistyce i o neofilologii w Polsce: *Humanités en Pologne* (La Pologne, Paris 1931) i *Vie intellectuelle et artistique* (Pologne III, 1919—39, Editions de la Baconnière, Neuchâtel) oraz o stosunkach skandynawskich w *Przeglądzie Współczesnym* (lipiec 1928).

M. Corbridge-Patkaniowska daje krótki przegląd studiów języka i literatury angielskiej w *Polish Sciences and Learning* (grudzień 1944).

J. Birkenmajer *Oblicze i zasługi polskiej anglistyki* (Nowa Książka 1936, 241—246).

*

Przy zbieraniu materiału, zwłaszcza z czasopism i dzienników, niestrudzenie pomagała mi przede wszystkim moja asystentka mgr Maria Molicka. Prof. Z. Żygulski z Łodzi udzielił mi garść wiadomości o germanistach lwowskich, także prof. W. Borowy o A. Tretiaku, a zwłaszcza prof. St. Wędkiewicz; wszystkim serdecznie za pomoc dziękuję.

LA PHILOGIE ALLEMANDE, ANGLAISE ET SCANDINAVE EN POLOGNE.

Dans la dernière cinquantaine d'années on vit se constituer en Pologne une néo-philologie scientifique autochtone. Les savants polonais travaillant dans ce domaine restèrent toujours en contact étroit avec l'étranger. Ils connaissaient les méthodes modernes de recherches, les employaient spontanément et, sans populariser uniquement les conceptions d'autrui, poursuivaient leur propre travail créateur et original. En Pologne il y eut de fréquentes controverses scientifiques, par exemple quant au folklore, aux réminiscences des oeuvres écrites au moyen-âge roman et germanique.

Les oeuvres des néo-philologues polonais finirent par paraître sur le champ international et là eurent ou bien auraient dû avoir leur importance, si elles n'avaient pas été écrites en polonais. On montrait une nouvelle manière d'envisager non seulement les oeuvres ou les auteurs singuliers, mais aussi toute tendance et tout secteur de la science. On découvrait parfois de nouveaux textes importants du moyen-âge.

L'étude de la philologie allemande fait partie de ces travaux. Stanislas Tarnowski (les drames de Schiller), Jean Bołoz Antoniewicz (publications et considérations sur J. E. Schlegel), G. Waniek (patois silésiens allemands), G. Korbut (germanisme dans la langue polonaise), J. Flach (G. Hauptmann), Stanislas Leonhard (chants polonais des poètes allemands), J. Matuszewski (le diable conjointement avec Faust, sur Słowacki, Wagner et Nietzsche), A. Zipper (procédés de popularisation, activité et traductions), Adam Kleczkowski (psaumes archaïques saxons du IX-e siècle de Lublin; monographie sur le dialecte silésien-allemand à Wilamowice dans l'ancienne Galicie occidentale; emprunts polono-allemands; élaboration d'un dictionnaire maritime polono-anglo-franco-germano-russe), Z. Łempicki (science de la littérature allemande), M. Szyskowski (recherches sur les influences allemandes et anglaises dans la littérature polonaise), J. Berger (sur Grabbe, sur Büchner et sur les traductions de l'allemand de Ka-

sproawicz), Zdzisław Żygulski, H. Anders (l'allemand polonien au moyen-âge), J. Ippoldt (le meilleur dictionnaire allemand-polonais et polono-allemand), St. Sawicki (Godefroy de Strasbourg), J. Rollauer (l'apport de la Galicie dans la littérature allemande), Z. Ciechanowska (influences allemandes dans la littérature polonaise), Z. Dziegiecka, St. Kubica (les éditions du Psautier dit de St. Florian, partie allemande), E. Petzold, A. Jahner, K. J. Petelenz, St. Kołaczkowski (sur Wagner), J. Piprek et autres.

Dans le domaine de la philologie anglaise nous avons: M. Zdziechowski (Byron et son siècle), W. Matlakowski (édition et analyse du *Hamlet* de Shakespeare), L. Piniński (Shakespeare), Romain Dyboski (Tennyson, édition des chants et noëls, de Vegetius, traité publié en collaboration avec M. Arend, Shakespeare et nombre d'études), A. Tretiak (études sur la nouvelle littérature anglaise), T. Grzebiernowski (Pologne et Angleterre), Julien Krzyżanowski, W. Borowy, St. Kot (Anglo-polonica), St. Helsztyński (la nouvelle littérature anglaise), T. Benni et M. Arend (sur la phonétique anglaise).

En fait de philologie scandinave il faut noter les ouvrages suivants: St. Wędkiewicz (*La Suède et la Pologne*), St. Sawicki (*Euphemia-Visor*); comme ouvrages de popularisation il y avait J. Lelwel (traduction et explication de l'Edda), F. H. Lewestam (sur les Sagas), le Comte Laurent Benzelstjerna-Engeström (traductions et études), St. Przybyszewski, St. Brzozowski, Alfred Wysocki, W. Feldman, L. German, Józefa Klemensiewicz, Marie Zabojecka, St. Kołaczkowski, Z. Łempicki, A. Załuska, Z. Łakociński, F. Böhm.

Deux ouvrages de théorie et de littérature comparative sont importants: M. Mann (le développement de la synthèse littéraire depuis ses commencements jusqu'à Gervinus) et Wł. Folkierski (Shaftesbury et son influence sur Diderot).

Les cours de philologie allemande à Cracovie et à Lwów étaient faits pendant de longues années par des Allemands. Trois Allemands, professeurs de philologie allemande à Cracovie, ont une renommée européenne, ce sont: K. Weinhold (dialectes allemands, ethnologie), T. Bratranek (études sur Goethe), W. Creizenach (histoire du drame moderne, études sur Goethe); S. Wukadinović, qui s'est révélé esthète et traducteur subtil (problèmes de Goethe, Kleist, Sonnenberg).

Lwów avait un historien de littérature connu: R. M. W e r n e r (Hebel, lyrique). Il y avait aussi des savants sérieux comme J. S c h a t z (dialectes allemands) et V. D o l l m a y r (édition de la Genèse, Wiener Genesis, collaboration du dictionnaire des Grimm).

Les ouvrages en matière de philologie anglaise de B. W. A. M a s s e y à Poznań (épithètes composés chez Shelley, Keats et Browning) sont connus en Angleterre et aux États-Unis.

Comment se présente spécialement cet apport polonais à la philologie allemande, anglaise et scandinave dans la littérature scientifique et populaire? Il y a nombre de traductions, d'ouvrages de popularisation, de livres et d'articles parus séparément ou bien dans des revues et dans des journaux, mais peu d'ouvrages scientifiques. Ces oeuvres rares, sont toutefois précieuses. À l'époque des commencements de la science allemande la Pologne partagée était captive, les universités ne gardèrent que peu de temps leur caractère national à Cracovie, à Varsovie et à Wilno, ensuite elles devinrent allemandes à Cracovie et à Lwów et russe à Varsovie. Ce ne fut que vers l'année 1870 qu'elles furent repolonisées en Galicie, c'est à dire à Cracovie et à Lwów et finalement, pendant et après la première guerre mondiale il y eut des universités polonaises à Varsovie, Poznań, Wilno et Lublin. Cette croissance de la science polonaise et de la néo-philologie fut détruite par les Allemands en 1939. Le professeur de philologie allemande Z. Ł e m p i c k i fut mis à mort dans le camp de concentration d'Oświęcim, le professeur de philologie anglaise A. T r e t i a k et le premier et unique professeur de philologie scandinave S t. S a w i c k i furent massacrés par les Allemands pendant l'insurrection à Varsovie. Le professeur de philologie anglaise R o m a i n D y b o s k i mourut d'épuisement en 1945 à Cracovie.

L'état actuel de la néo-philologie en Pologne est plutôt triste. Dans le passé toute continuité était toujours rompue pour des causes politiques. Les savants les mieux doués abandonnaient la philologie allemande, ou bien parce que les chaires de l'Université étaient réservées aux Allemands ou bien parce qu'il n'y avait guère d'espoir d'arriver à la création de chaires de philologie anglaise et scandinave.

L'Académie des Sciences et des Lettres de Cracovie ne manqua pas de jouer un rôle important dans le domaine de la philologie germanique, rôle soutenu après la résurrection de la Pologne en 1918 par l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres, nonobstant sa tâche plus pressée de la sauvegarde de sa culture autochtone.

Les universités nouvellement créées donnèrent leur appui à la néo-philologie, leurs chaires étant maintenant occupées par des Polonais. À Var-

sovie il y eut comme professeur de philologie allemande Z. Łempicki, à Poznań Adam Kleczkowski, et après lui J. Berger, à Varsovie A. Tretiak, professeur de philologie anglaise, à Poznań l'Anglais B. W. A. Massey; à Cracovie la philologie anglaise était représentée depuis 1908 par Romain Dyboski et après sa mort en 1945 par Wł. Tarnawski. À Lwów il y avait les cours de philologie allemande d'Eugène Janota et après lui vinrent des Allemands. Les cours de philologie anglaise étaient faits par Wł. Tarnawski. La première chaire de philologie scandinave ne fut créée qu'en 1939 à Varsovie à la veille de la guerre, mais St. Sawicki ne put même pas inaugurer ses cours car les Allemands prirent Varsovie.

À l'Académie des Sciences et des Lettres la néo-philologie obtint en outre des *Rozprawy Wydziału Filologicznego* (Dissertations de la Classe de Philologie) et du *Bulletin International* une publication spéciale: *Archivum Neophilologicum* (1930) contenant aussi des ouvrages de philologie allemande et en 1946 fut constituée une Commission spéciale de Philologie d'Europe Occidentale. Dans les publications de l'Académie Eugène Janota présenta un dictionnaire des écrits allemands à Cracovie (1300—75), et Maximilien Kawczyński les examina derechef, spécialement ceux d'Henri de Silésie. Les romanistes comme M. Kawczyński et son élève J. Reinhold marquent toujours le lien entre l'épique française du moyen-âge et l'épique germanique. L'abbé Ignace Polkowski publia une vie du Père Amandus, c'est-à-dire d'Henri de Suso, un mystique allemand. L'abbé Constantin Michalski démontra l'influence de la philosophie allemande, anglaise et française sur la pensée polonaise du moyen-âge. Les théoriciens de la littérature et les esthètes également se tournent toujours vers les conceptions occidentales: M. Mann, Z. Łempicki, Anna Steinberg, J. Grünbaum, St. Sawicki (Godefroy de Strasbourg et la poétique du moyen-âge), Zdzisław Żygulski (généalogie du pathétique chez Schiller).

Adam Kleczkowski fit paraître ses oeuvres principales dans les publications de l'Académie, avant tout sur les fragments de Psaumes vieux-saxons de l'époque Carlovingienne, nouvellement découverts, et ses recherches sur le dialecte silésien-allemand à Wilamowice dans le Palatinat de Cracovie, à la frontière de la Silésie, dialecte recueilli par H. Mojmir, étudié également en partie par H. Anders.

Les élèves d'Adam Kleczkowski, ceux de Poznań, St. Kubica, P. Miętkiewicz, H. Anders et Z. Dziegiecka ont écrit des articles parus dans l'*Archivum Neophilologicum*. J. Kleiner a écrit sur

le *Faust* de Goethe. Les savants adonnés à la philologie polonaise, slave, indo-européenne, cherchent toujours le contact avec les choses germaniques, notamment allemandes, tels sont: A. Brückner, J. Rozwadowski, M. Rudnicki, J. Handel, J. Kuryłowicz, St. Witkowski, T. Lehr, le naturaliste J. Rostafiński, l'ethnologue K. Moszyński; Z. Ciechanowska examine les influences allemandes dans la littérature polonaise. Quant à la philologie anglaise il y a l'apport de M. Zdziechowski, son ouvrage important sur Byron et son siècle. Dans la première partie l'auteur s'occupe de l'Europe Occidentale et dans la seconde des peuples slaves.

L'ancien Président de l'Académie des Sciences et des Lettres Stanislas Tarnowski fait la critique des oeuvres dramatiques de Shakespeare traduites par St. Koźmian, il traduit Macaulay, écrit sur Shakespeare en Pologne, une étude sur *Coriolan*, une monographie sur les drames de Schiller.

W. Creizenach, qui jouit d'une renommée mondiale, présente deux dissertations: les études allemandes sur le *Hamlet* de Shakespeare au XVII-e siècle, et des recherches sur la *Mégère Apprivoisée*, comédie de Shakespeare.

Romain Dyboski fut le premier professeur polonais de philologie anglaise dans la véritable acception du mot. Sa volumineuse monographie de la littérature et langue anglaise au moyen-âge est un manuel pour étudiants. Dans le Bulletin International de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres parurent des résumés de ses ouvrages divers et notamment l'annonce de la publication du *Traité de Vegetius Knyghthode and Bataile*, une paraphrase en vers du XV-e siècle du traité *De re militari* de Flavius Vegetius Renuis, publiée par R. Dyboski et Z. M. Arend à Londres pour la Société Anglaise des Textes Anciens (1930). Dans le Bulletin parurent également des résumés de plusieurs dissertations de Dyboski sur la plus récente littérature anglaise.

Parmi les élèves de Dyboski W. Weintraub et Wł. Tarnawski firent paraître dans les publications de l'Académie des considérations sur les traductions polonaises des drames de Shakespeare, un article sur *Roméo et Juliette* et *Le Songe d'une nuit d'été* considérées comme pièces jumelles. A. Tretiak publia son travail sur John Harington et Wł. Folkierski sur Shaftesbury.

Sur les relations littéraires polono-anglaises écrivirent: K. Wojciechowski, St. Windakiewicz, S. Sapiński, T. Grabowski et principalement M. Szykowski, ensuite Sophie Bastgen,

Julien Krzyżanowski, W. Borowy. — St. Kot s'est chargé de rassembler les matériaux se rapportant aux relations de culture des Polonais avec l'Occident depuis le moyen-âge jusqu'au XVII-e siècle inclusivement.

Les études sur la philologie scandinave sont loin d'être largement représentées à l'Académie; à peine quelques ouvrages qui accompagnent l'excellente monographie de l'historien Wł. Konopczyński *Szwecja a Polska 1660—1705* (La Suède et la Pologne 1660—1705). Ce sont les travaux du romaniste St. Wędkiewicz sur l'histoire de la langue polonaise à l'étranger I, choses polonaises dans la langue suédoise, de J. Kuryłowicz les problèmes de l'accentuation scandinave, de St. Sawicki sur une lettre de O. J. Bierbaum à Arne Garborg. D'autres ouvrages du même genre ont paru en dehors de l'Académie, ainsi le livre de St. Wędkiewicz: *La Suède et la Pologne* (Stockholm 1918), St. Sawicki: *Euphemia-Visor. Études sur le style de la littérature nordique du moyen-âge* (Lunds Vetenskapssamfundets Skrifter, 1939) et autres dissertations et articles parus dans des revues polonaises et scandinaves. En dehors de l'Académie il y eut, ainsi que nous venons de le dire, des ouvrages isolés ou bien nombre de traductions, de compte-rendus, de résumés et d'études sur les langues et sur les littératures: allemande, anglaise et scandinave, à peine quelques écrits sur la Hollande.

L'esquisse de la philologie germanique en Pologne présente les philologies: allemande, anglaise et scandinave à l'Académie des Sciences et des Lettres, ensuite, en dehors de l'Académie, dans les centres des villes principales: à Cracovie, Lwów, Varsovie, Poznań et Wilno ainsi qu'à l'étranger (l'Émigration), où furent actifs divers savants polonais, remarquables hommes de lettres et poètes comme Stanislas Koźmian en Angleterre, J. Klaczko en France, en Allemagne et en Autriche, Bartholomé Benjowski en Angleterre, Joseph Conrad Korzeniowski, le chanteur des mers, en Angleterre, Alexandre von Oppeln-Bronikowski, un romancier allemand se servant de motifs polonais, Stanislas Przybyszewski, écrivain allemand et polonais, Thadée Rittner et Alfred Nossig.

J. Fränkel est professeur de philologie allemande à Berne en Suisse, J. Twardowski, B. Szarlitt, St. Goldscheider écrivaint à Vienne, Ladislas Spasowicz et T. Zieliński à Pétersbourg.

Cette esquisse polonaise devrait être complétée et devenir une monographie des études de philologie germanique en Pologne.

BIBLIOTEKA
WYŻSZEJ SZKOŁY PEDAGOGICZNEJ
GDANSKU

TREŚĆ.

I. Wstęp	5
II. Filologia niemiecka w Akademii Umiejętności	8
1. Stare teksty niemieckie historyczne i prawne	8
2. Hagiografia i filologia	9
3. Romanistyka a germanistyka	10
4. Nauka o literaturze	10
5. Filologia	11
6. Psychologia językowa	14
7. Sławistyka a germanistyka	15
8. Wpływy niemieckie w literaturze polskiej	16
9. Literatura niemiecka	16
III. Anglistyka	16
IV. Anglistyka w Akademii Umiejętności	16
1. Szekspir	16
2. Szekspir, Byron, Goethe	17
3. Szekspir, Macaulay, Schiller	17
4. Byron	17
5. Szekspir Creizenacha	18
6. Roman Dyboski i jego szkoła	18
7. Prace innych anglistów ogłoszone w wydawnictwach Akademii	19
V. Skandynawistyka w Akademii Umiejętności	21
VI. Germanistyka w Krakowie poza Akademią Umiejętności	21
VII. Anglistyka w Krakowie poza Akademią Umiejętności	26
VIII. Skandynawistyka w Polsce	29
IX. Prace germanistów krakowskich, uczniów Bratranka, Creizenacha i Wukadynovića	29
X. Prace uczniów A. Kleczkowskiego w Krakowie	31
XI. Angliści krakowscy	32
XII. Germaniści lwowscy	33
XIII. Germaniści warszawscy	38
XIV. Anglistyka w Warszawie	42
XV. Skandynawistyka	45
XVI. Germanistyka w Poznaniu	46
XVII. Skandynawistyka w Poznaniu	47
XVIII. Anglistyka poznańska	48
XIX. Germanistyka w Wilnie	48
XX. Wydawnictwa polskie za granicą	50
XXI. Bibliografia	51
La philologie allemande, anglaise et scandinave en Pologne	53

HISTORIA NAUKI POLSKIEJ

OBEJMUJE NASTĘPUJĄCE PRACE:

1. *Edward Marczewski*: Rozwój matematyki w Polsce, stron 48.
2. *Jan Gadomski*: Zarys historii astronomii w Polsce, stron 44.
3. *Tadusz Piech*: Zarys historii fizyki w Polsce, stron 46.
4. *Wiktor Lampe*: Zarys historii chemii w Polsce, stron 64.
6. *Julian Tokarski*: Nauki mineralogiczne w Polsce, stron 39.
6. *Jan Samsonowicz*: Historia geologii w Polsce, stron 39.
7. Historia geografii w Polsce (w przygotowaniu).
8. *Bolesław Hryniewiecki*: Rozwój botaniki w Polsce, stron 53.
9. *Henryk Hoyer*: Zarys dziejów zoologii w Polsce, stron 26.
10. *Franciszek Bieda*: Historia paleontologii w Polsce, stron 39.
11. *Stefan Ingot*: Zarys historii nauk rolniczych i leśnych w Polsce, stron 53.
12. *Jan Czekanowski*: Zarys historii antropologii polskiej, stron 40.
13. Historia medycyny w Polsce (w przygotowaniu).
14. *Anna Kutrzebianka*: Rozwój etnografii i etnologii w Polsce, stron 59.
15. Historia socjologii w Polsce (w przygotowaniu).
16. *Jan Czarkowski*: Zarys dziejów myśli ekonomicznej w Polsce, stron 54.
- 17a. *Adam Vetulani*: Dzieje historii prawa w Polsce, stron 65.
- 17b. *Kazimierz Opalek i Władysław Wolter*: Nauka filozofii prawa i prawa karnego w Polsce, stron 40.
- 17c. *Adam Szpunar, Kazimierz Przybyłowski i Władysław Siedlecki*: Nauka prawa prywatnego i procesowego w Polsce, stron 64.
- 17d. Nauka prawa publicznego w Polsce (w przygotowaniu).
18. *Józef Kostrzewski*: Dzieje polskich badań prehistorycznych, stron 57.
19. *Kazimierz Tymieniecki*: Rozwój historii w Polsce (w druku).
20. *Władysław Semkowicz*: Rozwój nauk pomocniczych historii w Polsce, stron 49.
21. *Stanisław Jan Gąsiorowski*: Badania polskie nad sztuką starożytną. Relacje podróżników. Kolekcjonerstwo. Badania naukowe, stron 59.
22. *Adam Bochnak*: Zarys dziejów polskiej historii sztuki, stron 78.
23. *Zdzisław Jachimecki*: Muzykologia i piśmiennictwo muzyczne w Polsce, stron 62.
24. Historia językoznawstwa w Polsce (w przygotowaniu).
25. *Helena Willman Grabowska i Marian Lewicki*: Historia orientalistyki w Polsce (w druku).
26. *Seweryn Hammer*: Historia filologii klasycznej w Polsce, stron 93.
27. Historia romanistyki w Polsce (w przygotowaniu).
28. *Adam Kleczkowski*: Germanistyka w Polsce w czasach najnowszych, stron 60.
29. *Tadeusz Lehr-Splawiński*: Zarys dziejów słowianoznawstwa polskiego, stron 48.
30. Historia historii literatury polskiej (w przygotowaniu).
31. *Henryk Barycz*: Badania nad historią oświaty i kultury w Polsce (w druku).
32. *Władysław Tatariewicz*: Zarys dziejów filozofii w Polsce, stron 37.
33. *Ks. Aleksy Klawek*: Historia teologii w Polsce (w druku).

